

ВІСНИК THE HERALD

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно-політичний місячник

З М І С Т

Евген Маланок — До портрету Мазепи	1
** — Прокляття Гетьмана Івана Мазепи	1
І. В-к — Онуки виручили	3
Е. М. — З нотатника	5
** — З записника архівіста	7
М. Кушнір — Україна, до якої повернемось	10
М. Величківський — Чи за семилітку імперія дожене Америку?	13
А. Височенко — Голуба кров	16
Подорожній — Поет Срібної Землі	21
О. Кияниця — Україна в Люврі	24
Петро Кізко — Ліквідували — тепер реабілітують	25
І. Хорольський — КУК на дипломатичних манівцях	28
А. Орликовський — Львів з-перед року	30
** — З діяльності ООЧСУ за вересень	

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

Statement Required by the Act of August 24, 1912 as Amended by the Acts of March 3, 1933, and July 2, 1946 (Title 39, United States Code, Section 233) Showing the Ownership, Management, and Circulation of VISNYK THE HERALD published Monthly at New York, N. Y. for Oct. 1, 1959.

1. The names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc. New York 9, N. Y. Editor Iwan Wowczuk 230 East 4th Street, New York 9, N. Y. Managing editor Iwan Wowczuk 230 East 4th Street, New York 9, N. Y. Business manager Valentina Jurtschenko 121 St. Marks Place, New York 9, N. Y.

2. The owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual member, must be given). Name: Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc. 315 East 10th St. New York 9, N. Y. (No stock holders). Principal officers: Iwan Wowczuk, Pres. 230 E. 4th St. New York 9, N. Y., Wolodymyr Nestorczuk, Secretary, 94 Harrison Pl. Brooklyn 37, N. Y. & Theodor Kachaluba, Treasurer; 347 East 10th St. New York 9, N. Y.

3. The known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state). Name: none.

4. Paragraphs 2 and 3 include, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person of corporation for whom such trustee is acting; also the statements in the two paragraphs show the affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner.

5. The average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the 12 months preceding the date shown above was: (This information is required from daily, weekly, semiweekly, and triweekly newspapers only). — Iwan Wowczuk Editor in Chief. Sworn to and subscribed before me this 28 day of September, 1959, Anthony Shumeyko (My commission expires March 30, 1961). Seal Anthony Shumeyko Notary Public, State of New York, No. 41-3652325 Qualified in Queens County Cert. filed with New York Co. Clerk. Term expires March 30, 1961.

ПОЖЕРТВИ НА ПИСАНКУ ООЧСУ 1959 Р.:

Відділ ООЧСУ — Пасейк

По 5 дол.: Василь Палюх, Стефан Кусяк. По 3 дол.: Ярослав Петеш. По 2 дол.: Дмитро Мазурик, Микола Пасічник. По 1,50 дол.: Стефан Покора. По 1 дол.:

ВИДАВНИЦТВО „ВІСНИК” МАЄ НА ПРОДАЖ ТАКІ КНИЖКИ:

	Ціна в дол.
У. Самчук: Чого не гоїть огонь. Роман. — 288 стор.	3.75
Е. Маланок: Малоросійство, 36 стор.	0.50
Е. Маланок: Остання весна — поезії, 104 стор.	1.50
А. Книжницький: На дні СССР, 232 стор.	2.75
М. Щербак: Багаття — лірика, 64 стор.	0.75
Le Vasseur De Beauplan: "A Description of Ukraine" в книзі з мапи України з XVII стол.	3.00
Правда про Росію — за Астольфом де Кюстіном опрацював О. Мирчанський	2.00
Ф. Одрач: Щебетун — повість, 294 стор.	2.50
Л. Старицька-Черняхівська: Іван Мазепа, стор. 154	1.25
Л. Старицька-Черняхівська: Останній сніп, 44 сторінки	0.50
Д. Донцов: Підстави нашої політики, 210 стор., тверда оправа	2.75
м'яка оправа	2.25
М. Чировський: The economic factors in the growth of Russia, тв. оправа, 178 стор.	3.75
Е. Маланок: До проблеми більшовизму, 82 стор.	1.00

ВИДАННЯ МИНУЛИХ РОКІВ З ОПУСТОМ:

♣ Історія Русів, 346 стор., тв. оправа	3.00
м'яка оправа	2.50
Д. Донцов: Правда пращів великих, 95 стор.	0.50
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Олена Теліга, 93 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Українсько-московська угода 1654 р., 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Treaty of Pereyaslav, 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Хмельниччина і Українська державність, 24 стор.	0.25
Проф. В. Гришко: Панславизм в советській історіографії і політиці, 37 стор.	0.25
Б. Кравців: Людина і воєк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), 31 стор.	0.25
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15
Е. Маланок: Нариси з історії нашої культури, 80 стор.	0.50
П. Мірчук: З мого духа печаттю (у 25-ліття ОУН), 30 стор.	0.25
В. Січинський: Крим, істор. нарис, 31 стор.	0.25
Т. Ерем: Советський акваріум, 142 стор.	0.50
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25
РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1953, 1954, 1955, 1956, 1957 і 1958 роки в гарній полотняній оправі з золотими витисками	3.00

Петро Лучка, Михайло Яремко, Теофіл Моравський, Антін Ваньо, Мирослав Безушко, Осип Торканюк, Микола Савчин, Микола Салій, Остап Іванків, Іван Назаренко, Григорій Прус, Микола Прокопів, Микола Целюх, Володимир Яцейко, Володимир Васюта, Іван Паниця. По 55 центів: Петро Турчин. По 50 центів: Іван Задорожний, Осип Кузьмін.

1709

1959

JOHANNES MAZEPPA
Cosaccorum Zaporoviensium
Supremus Belli-Dux

Євген Маланюк

ДО ПОРТРЕТУ МАЗЕПИ

Це відчутти, вчитатись в це треба,
Розчинитись єством у цім сенсі:
“Pustrissimus Dominus Mazerpa
Dux Cohortis Zaporoviensis”.

Срібна чуприна, чоло пророче,
Ні, не порожній зір Ніоби, —
Зимні телескопічні очі
Бачать майбутнього буряні доби.

В панцер закуто груди і плечі,
Тінно за ними — спалені крила.
Серце юне і тіло старече
Пурпур і бронза окрили.

Риму козацького сивий Марсе!
Чули століттями, віщий гетьмане,
Гул погребовий полтавського маршу
Крізь Петербургу затруті тумани.

Квітень не веус спалахнув у Січні
О, імператоре мідних літ, —
Вічна пам'ять плечам владичним,
Що обіймала блакитний міт,
13.ІІ 1932

ПРОКЛЯМЦІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ

Видана до війська і народу 1708 р., біля містечка
Семенівка, між Стародубом і Новгород-Сіверським

(Уривок)

„Ми стоїмо тепер, братіє, між двома провал-
лями, готовими нас пожерти, коли не вибере-
мо шляху для себе надійного, щоб їх обмину-
ти. Воюючи між собою монархи, що зблизили
театр війни до границь наших, до того розлю-
чені один на одного, що підвладні їм народи
терплять уже і ще перетерплять безодню лиха
незмінного, а ми між ними є точка, або ціль
всього нещастя...”

Жереб держав тих визначила наперед доля
рішитися в нашій отчизні і на очах наших,
і нам, бачивши загрозу тую, що зібралася над
головами нашими, як не помислити й не по-
думати про себе самих? Мій розсуд, чужий
усім пристрастям і шкідливим для душі замі-

рам, є такий: коли король шведський, завше переможний, якого вся Європа поважає і боїться, подолає царя російського і зруйнує царство його, то ми, з волі переможця, неминуче причислені будемо до Польщі і віддані в рабство полякам і на волю його створіння та улюбленця, короля Лещинського, і вже тут нема й не буде місця договорам про наші права та привілеї, та й попередні на тес договори і тракати самі собою скасуються, бо ми, натурально, поражовані будемо, яко завойовані, або зброєю підкорені, отже, будемо раби неключимі, і доля наша остатня буде гірша за першу, якої предки наші від поляків зазнали з таким горем, що й сама згадка про неї жах наганяє. А як допустити царя російського вийти переможцем, то вже лиха година прийде до нас од самого царя того; бо ви бачите, що, хоч він походить од коліна, вибраного народом з дворянства свого, але, прибравши собі владу необмежену, карає народ той свавільно, і не тільки свобода та добро народне, але й саме життя його підбиті єдиній волі та забаганці царській. Бачили ви і наслідки деспотизму того, яким він винищив численні родини найбільш варварськими карами за провини, стягнені наклепом та вимушені тиранськими тортурами, що їх ніякий народ стерпіти й перетерпіти не годен...

Отже, зостається нам, братіє, з видимих зол, які нас сніткали, вибрати менше, щоб нащадки наші, кинуті в рабство нашою неключимістю, наріканнями своїми та прокляттями нас не обтяжили. Я їх не маю і мати, звичайно, не можу, отже, непричетний єсьм в інтересах насліддя, і нічого не шукаю, окрім щастя тому народові, який ушанував мене гетьманською гідністю і з нею довірив мені долю свою. Проклятий був би я і зовсім безсовісний, якби від-

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine, Inc.

Monthly exept July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

I. Wowczuk Editor in Chief

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

давав вам зле за добре і зрадив його за свої інтереси! Але час освідчитися вам, що я вибрав для народу сього і самих вас. Довголітній досвід мій у справах політичних і знання інтересів народніх відкрили мені очі на нинішнє становище справ міністерських, і як вони зблизилися до нашої отчизни. За першу умілість вважається в таких випадках тайна, неприступна ні для кого, аж доки станеться. Я її довірив одному собі, і вона мене перед вами виправдує власною своєю важливістю...

І ми тепер уважати повинні шведів за своїх приятелів, союзників, добродіїв і немовби од Бога посланих, щоб увільнити нас од рабства та зневаги і поновити на найвищому ступні свободи та самостійности. Відомо ж бо, що колись були ми те, що тепер московці: уряд, першість і сама назва Русь од нас до них перейшли. Але ми тепер у них, яко притча по язичіх! Договори сії з Швецією не суть но суть нові і перші ще з нею, але потверджують вони і поновлюють попередні договори та союзи, од предків наших з королями шведськими уложені. Бо відомо, що дід і батько нинішнього короля шведського, мавши важливі прислуги од військ наших у війні їх з литовцями, германцями та Данією, гарантували країну нашу і часто за обставали супроти поляків, а тому й од гетьмана Хмельницького, по злуці вже з Росією, вислано сильний корпус козацький, з наказним гетьманом Адамовичем, на підмогу королеві шведському Густавові, і допомагав він йому під час здобування столиць польських, Варшави й Кракова. І так, нинішні договори наші з Швецією суть тільки продовження давніших, в усіх народах уживаних. Та й що ж то за народ, коли за свою користь не дбає і очевидній небезпеці не запобігає? Такий народ неключимістю своєю подобиться, воістину, нетямуцим тваринам, од усіх народів зневажаним”. („Історія Русів”, вид. ООЧСУ, 1956 р.)

В 250-ту РІЧНИЦЮ ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА

ЛВУ і ООЧСУ видають

монографію О. Оглоблїна

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА І ЙОГО ДОБА

Книга, біля 300 сторінок з Ілюстраціями,

вийде у місяці жовтні ц. р.

Видавництво приймає замовлення на книжку.

Видавництво „ВІСНИК” ООЧСУ

I. В-к

ОНУКИ ВИРУЧИЛИ

Політичний цирк з лицедійством „русского мужичка” скінчився. Якби не були хвиливі осяги хрущовської дипломатії в Америці, вони не закриють посміховища, на яке виставив себе і Росію хамуватий прем'єр. Американці є великі майстри у політичному фотографуванні, але те, що зробили вони з Хрущовим, — перейшло усі мої сподівання. Прожектори телевізорів просвічували його наскрізь, показуючи публіці всі його манери і нутро. На екрані ми бачили 65-літнього „парня-рубашу”, непогатованого, суєтливого, хитрого, що не знає меж своїй зарозумілості. Дехто схильний думати, що вона походить від влади, мовляв, влада псує людей. Ні, в Микити природа її інша, вона органічно-національна, русска. Оту русскість він скрізь підкреслював, доповнюючи її своїми манерами.

В Нью Йорку, на бенкеті в дипломатичному клубі, Хрущов ніби жартома розповідає, як запрошував Гарримана працювати високим фахівцем в міністерстві зовнішніх справ імперії — за велику платню. І тут же, звертаючись до ділових кіл, запрошує їх зголоситися до його апартаментів — місце всім знайдеться. В Пітсбурзі, після оглядин заводу Места, говорячи про розвиток торгівлі між ССРСР і ЗДА, він хвалить машини, які виробляє завод і тут же звертаючись до „капіталістів”, яких збирався хоронити, закликає: „Дайте нам можливість купувати такі машини! Давайте негайно підпишемо торговельний контракт”.

Хоч Микита й удавав, що нічого особливого не побачив, але багато речей його вразило і все бачене він би хотів загарбати, придбати. Він б'є по руках, нагадуючи дрібного купчика; отой загарбницький апетит вродженого москвина в ньому помітно скрізь. Після доброго обіду, він жадібно з'їдає подвійний сендвіч на оглядинах заводу, а на прийнятті совєтського посла Меньшикова, добре закусивши в окремому кабінеті з Ніксоном, через півгодини „плотно” обідає на прийнятті у видавця журналу „Джорнал оф Коммерс”. Ідучи у спеціально обставленому, ніби імператорському поїзді з Вашингтону до Нью Йорку, він забавляється анекдотами про водку, як національний

винахід русский, що його псують американці, розводячи водою.

**

Принципів для нинішнього хазяїна Росії не існує. Він, що вчора ліквідував церкви, перед діловими колами посилається на Біблію і повчас їх, що ідеологія комунізму перейнята християнськими засадами. А на фермі у поміщика Гарста, захоплений зразковим господарством мільйонера, каже: „Що ж ви думаєте, що тільки вам Бог помагає? Він і нам помагає”. Гонитель віри і руїник церков посилається на Бога! Атеїзм в московській душі завжди сполучався з релігійною обрядовістю. Д. С. Мережковський, розважаючи над духовим розвитком верхнього суспільного шару московського царства, з болістю передбачав, що воно плекає „Грядущого хама” і він прийшов до керми імперії. За два тижні свого гостювання, він виллєв безґрунтя Бакуніна, бравурність Миколи І, який опівночі довідавшись про непорядки в Парижі, влетів на офіцерський бенкет і скомандував: „Панове офіцери, сідлайте коні, в Парижі революція!” Нинішній диктатор не кіннотою давив мадярів, а танками і модерною технікою. А як йому обережно про це пригадали, то він гнівно відповів: „Я держав відповідь перед мадярами і знаєте як вони аплодували! З ними у нас одна дорога і одна мета”.

Відповідь характерна, бо в ній оте русске „я”, національний тип, якого, за Достоевським, віками „створювали” в Росії. Він ніде не виданий, його не знає цілий світ. І національна душа русского емігранта обурилась, коли хтось посмів порівняти Хрущова з Гітлером. В отих кількох словах відповіді, на запит про Мадярщину, ціло філософія московізму, притаманним для якого є „боління за всіх”, щоб повернути їх на спільну дооргу імперської ідеї. Росія, як говорив Версильов у „Подросткові” Достоевського, віками жила тільки для того, щоб тільки принести оцю тисячу — типових людей, найтипівшим з яких є нинішній прем'єр. І вони керують імперією, яка має сказати нове слово русского народу світові. Русскістю він, Хрущов, пронизаний. Він не раз згадує, що хлопцем пас „буржуазний” скот, телят, пояс-

нюючи, що це — маленькі корови, і тут же підкреслює, що його господарями були німці, французи, бельгійці, — капіталісти. Згадує він і інтервентів, залучуючи до них цілий світ. Вони, а ніхто інший, винні, чи пак спричинили те лихо, що його переживала Росія: „Коли б ви не висажувались на наших берегах, — у нас не було б горожанської війни”, — вигукнув у Голлівуді. Хай простакувато, але непересередньо висловлено цим цілу концепцію, за якою формовано московську імперію. Вона нескладна. Вороже оточення і постійна загроза ззовні викликали необхідність оборони, а оборона вимагала централізації влади і цілковитого підкорення їй народу. За цією спрощеною схемою большевики насаджували свою диктатуру, ніби обороняючись від зовнішніх ворогів. За тією схемою переводить Хрущов нинішню уніфікацію імперії, підкреслюючи вороже капіталістичне оточення. Та і в гостях він нею користується, глузуючи в очі з ділових кіл. Микита, очевидно, добре розуміє, що інтервенція мала номінальний характер і в суті своїй була союзною з імперською програмою большевиків. Знає він, без сумніву, і те, що капіталістичне оточення, посилаючись на загрозу якогось большевизму, централізував і скріплював владу, не раз спасало імперію від національних відосередніх сил. Та і не в гості приїхав він до Америки, а за капіталістичними підпорками для тієї ж імперії, що хитається під тиском національних відосередніх сил.

**

Спрощену концепцію історичного розвитку видумали не большевики. Вони тільки руську історичну думку поширили. В дореволюційній Росії тією концепцією пояснювалось самобутність історичного руського розвитку, а з нею і суть самодержавства. Та думка становила золотий фонд історичного мислення царської Росії. Основне в ній зводилося до того, що Росія, в силу своїх природних умов, мала оборонятися: спочатку від азійців, а пізніше — від Заходу. Постійна загроза від Заходу є спричинником і самодержавства, а як тепер говорять руські еміграційні кола, і большевизму. Той Захід, мовляв, змущував Росію витрачати більшість свого національного доходу на оборону і звідциль і „особая статья” Росії.

Говорив Микита багато, не завжди до ладу, але ніколи не сходив з національно-руських імперських нот. І то зрозуміло, бо він є москаль з кореня. В тому ж „Подросткові” Достоевського вже згадану „руськість” окреслено так: „Я у Франції — француз, з німцями — німець, з давніми греками — грек і тим самим й найбільш руський, найбільш служу для Росії, бо виставляю її головну думку”. А комунізм, демократизм, монархізм — то форми, які помагають оформляти руськість, через них виявляється душа її. У великій мірі це пояснює і те, що Хрущов, який са мсебе називає „вчорашнім рабом”, добре себе почуває серед ділових кіл капіталістів і недобре — серед американської гушці. Американське робітництво, простолюддя, виявило куди більше здорового американського глузду, ніж деякі політичні діячі, а зокрема представники ділових кіл. Тому то і Хрущов нераз підкреслював, що йому важче говорити з робітниками, як з тими першими. І то є чи не найістотнішою річчю в усіх відвідинах хазяїна московського царства. Він, що для зовнішности вважає себе провідником світового пролетаріату, висловлюючи скрізь руську думку, добре почуває себе з „капіталістами”, бо і вони не проти того, щоб і цим разом дати підпорки для імперії.

На зустрічі з керівниками американського робітництва, яке говорило з ним без дипломатичних приписів, Хрущов втратив здібність панувати над собою, коли В. Рутер (заступник президента Робітничої Юнії) запитав його: „Хто Вам дав право говорити од всіх працюючи у світі”.

Лідер американського робітництва влучив у хворе місце московізму, який большевики уміло прикривають турботами про світовий пролетаріат, розливаючи руський большевизм у світі. Мов невинна заувага так дошкулила, що розгніваний володар почав лаятись. Зовсім інакше почував себе Хрущов, що вважає себе проводирем світового пролетаріату, серед „капіталістів”: „Ніколи, зустрічаючись з капіталістами, ми не мали з ними конфліктів, ми розуміємо один одного, але, коли я зустрічаюся з профсоюзними керівниками, — справа виглядає інакше”, — заявив він. І, вже відлітаючи з Нью Йорку, він ще раз із вдовolenням підкреслив, що ділові кола виявили таке зро-

цілу добу, в дійсності було передовсім піхотою, і саме як піхота було голосне й славне на багатьох театрах війни XVI-XVII століть (напр. під Віднем).

Ще один доказ того, яку несамовиту силу мають уяви і міти! Та ж все нещастя наших збройних сил часів держави Війська Запорозького — був майже постійний брак саме кінноти, яка мала тоді, мінімум таке саме значення, як моторизовані війська II світової війни. Найвидатніші гетьмани наші — Хмельницький і Виговський*) — в своїх стратегічно-військових замірах і плянах дошкульно це відчували і тому були здані майже виключно на (так чи інакше винайману) кінноту чужу, а, власне, татарську кінноту Криму, що становила свого роду „січ” Оттоманської Імперії.

Цій обставині завдячує Хмельницький (і ми з ним) Берестечко. І ця ж обставина відіграла свою немалу роль не лише під Конотопом, а й в здушенні гетьманом небезпечної „революції” Пушкаря та Барабаша. Цей постійний, дивовижний і майже незрозумілий нам (ось тема для кандидатів на військових істориків) брак кінноти в Козацькій Добі — в політичній пляні — приводив до того, що винаймана (тим, хто більше давав) кримська кіннота, силою речей, ставала чинником не так стратегічним, як просто політичним: в часі руйни та „кіннота” вже скидала й висувала гетьманів і гетьманят...

Що найгірше, мимо того уявного „козаченька на коні”, що його нам всугеровували т. зв. народні пісні, романтична поезія й народництво, — історичне прокляття браку кінноти ми одідичили і на вирішальні роки Визвольної Війни. Ворог чудово здавав собі справу з „революційних” обставин та топографії театру війни і тому зразу ж почав „будьонівські” формування та стосував монгольську систему „піхоти посаженої на коней”. І не дивлячись на ці очевидні факти, наша військово-організаційна думка залишилася в цім відношенні якби спаралізованою. Славні полки Костя Гордієнка та Чорних Запорожців — це винятки, звязані з іменами полковників Петрова та Дяченка (стара військова мудрість каже, що „історія кінноти — то історія її вождів”). Ширша

*) Цікаво було б хоч щось знати про організацію кінноти за Мазепи.

(і спізнена) спроба окремої Кінної Дивізії — була жалісна...

До речі: спасибі полковникові Петру Дяченкові, що заховав і тепер друкує свої нотатки — рідкий і в майбутньому дорогоцінний матеріал для історика саме війська. В наших бо історіях, чи фахових чи халтурних, знайдете все, що хочете (утиски підвладних старшиною, упослідження козацтвом посполитих, незнайомість Мазепи з творами Маркса і навіть буржуазний націоналізм Виговського) опріч одного: Війська. Яким воно було? Яка була його організація? Старшинський склад? озброєння? Постачання? Традиції? — Анічогісенько.

Можна лише припускати, що, якби сталося нове чудо, то чи не почнемо його знову від шаварів і театральних реквізитів.

**

В сучаснім Шевченкознавстві є такий усталений (О. Дорошкевичем) факт, що знана строфа з „До Основ'яненка” (1839 р.) — „Наша дума, наша пісня...” в оригіналі звучала так:

Наш завзятий Головатий
Не вмере, не загине,
От де, люди, наша слава,
Слава України.

На пораду П. Куліша, що подав Шевченкові знаний варіант, Шевченко погодився, як згоджувався з ним в інших подібних (але не всіх!) „поправках”, високо цінуючи Кулішевий літературний смак та його стилістичну чуйність. Запропонований Кулішів варіант згодом став, як то кажуть, „канонічним”... Принаймні, редакційних дискусій на цю тему вже не буває. Хоч пригадую собі, що під час усталювання текстів при т. зв. варшавським виданні Шевченка на цю тему відбулася виміна думок, розуміється, непублікованих.

Про що ходило Шевченкові, чи, властиво, що підказувала Шевченкові його поетична інтуїція?

Антін Головатий в останнім десятилітті XVIII ст. (роки 1791, 2 й 3) був кошовим вже мандрівної, „еміграційної” Січі над херсонським Бугом, звідки й перепровадився був на Кубань, давши тим основу під пізніше Кубанське Козацтво. Шевченко, всупереч сучасному його суспільству, мав, якби з уродження, жи-

ве почуття військової традиції, відчуття ваги й значення „козацької шаблі”, оспіваної ще Мазепою-поетом. Для Шевченка слово „Головатий” було живе, як останній історичний слід тієї „шаблі”, як символ військовости і Національної Збройної Сили.

Коли б нитка цієї національної традиції не була в пам'яті покоління перервана, коли б існувало історично-тягле суспільство, коли б, врешті, були на початку XIX ст. хоч сякі-такі популярні публікації на ці теми, прізвище Головатого становило б загально-зрозумілий „знак”, поняття без коментарів, самозрозуміле (як напр. у поляків ім'я Й. Понятовського). Але так не сталося. Слово „Головатий” — навіть для Шевченкових ровесників — було вже мертво, бо й ті, національно ще живі, земляки й сучасники жили в романтичному світі фольклору, в атмосфері „конаючої” мови, в тумані всеслов'янського містицизму чи федералістичного месіанізму. А „козаченьки” траплялися лише в старанно зібраних народниками „народніх” піснях... За таких умовин варіант Куліша —

Наша дума, наша пісня —

був літературно влучніший, живіший і „ширший”, метафорично („наша дума”) якби обіймаючи історичне козацтво і навіть містячи в собі елемент історичної „шаблі”. Але варіант Куліша одночасно відбирав образів Шевченка і барвистість, і виразність, і вістря, отже „актуальність”, динамічність і безпосередність. Понадто, в варіанті Куліша були огляди й на цензуру, а то теж була обставина немаловажна й для особи самого Шевченка.

Пам'ятаю, той обмін думок (з Павлом Зайцевим) закінчився більш-менш так: змінити не варто, цей текст — вже освячено традицією, а — літературно — варіант Куліша — ліпший. На тім та справа й закінчилася. І все ж...

... І все ж від часу до часу згадка про ці два варіанти з „До Основ'яненка” проймають якимсь нервовим дрожжем, бо, загально кажучи, ці два варіанти тягнуть за собою якісь дві небезпечно-окремі лінії в нашій національно-історичній мисленні і, в результаті, з'являється якась ніби психо-історична ділема: чи „наш завзятий Головатий”, чи „наша дума, наша пісня”?

3 ЗАПИСНИКА АРХІВІСТА

Урядовий витяг з перлостроvanого листа
Пантелеймона Куліша

28 жовтня 1858 р. з с. Петербурга в Москву Сергію Тимарісвичу Аксакову.

„Слова мої здаються іноді різким криком тому, що перед нами не було вільного пояснення з читаючим суспільством; що свободи слова ми, українці позбавлені більш, ніж яка інша народність в російській імперії, ми співаємо свою пісню на землі чужинній. Для нас ще не настала терпилість поглядів, якою користуетесь ви, москалі. Ми маємо проти себе не один уряд, але й Вашу суспільну думку. Ми маємо проти себе навіть власних земляків — недоумків. Нас горстка зберігаючих віру в свою будучність, котра на наше глибоке переконання, не може бути однакова з будучністю московського народу. Між нами й Вами така ж безодня, як між драмою та епосом і те й друге великі витвори божеського генія, але дивно було б бажати, щоб вони зіллялися в один рід. А Ваша суспільність цього бажає і в це вірує сліпо. Ваша суспільність гадає, що

При „сакральнім” відношенні громади до текстів Шевченка*), майже немає сумніву, що „наша дума, наша пісня” — для ряду поколінь — переносила центр ваги нашої національної проблематики саме, що так скажу, на естетично-мистецькі терени. „Пісня” була і, певно, досі є своєрідною нашою „зброєю”, а, в кожному разі, навіть політичним аргументом. Відрядження р. 1919 за кордон Капелі Кошиця (і наївні спроби це й тепер повторювати) та безсумнівний надмір хорів (з жалісним, до речі, репертуаром) — наявний тому доказ.

В кожному разі, зловісна двоторовість цих двох варіантів лежить в основі вродженого нашого політичного гамлетизму.

*) Приятель згадував такий життєвий анекдот: в товаристві, що сіло за стіл випити й закутити. Персонаж типу Кума з „Народнього Малахія” М. Куліша, учительно, піднісши пучку, урочисто промовляє: „Пийте, друзі, бо ще батько Тарас сказав:

Вип'єш першу — стрепенешся,

Вип'єш другу — схаменешся і т. д.

Справді — цитати з Шевченка можна застосувати дуже широко.

для нас зіллялася земля в московським царстві, що ми створені для Московського Царства" („Україна", Київ, 1927, кн. 4, ст. 83).

**

На початку 60-х років минулого століття Костомаров писав до Івана Аксакова в обороні української мови та прав народу проти зазіхань Москви. „Ви, уважаєте, що стремління писати по українськи й творити окрему літературу суперечить історії та життю. Так, суперечить історії. Але якій? Історії воєн, трактатів, міністерських розпоряджень, кабінетських міркувань, насильницьких розмежувань країв, складанню покупних на мільйони людських душ живих та грядущих до земного життя. Але воно не суперечить історії народньої думки, народніх почувань та побуджень, отже не суперечить і життю. Як скоро існує нарід з власним обличчям, з своєрідними звичаями, з власною мовою, то не суперечить життю і його своєрідний вільний розвиток. Ви не бачите можливости цього... Будьте логічні й вірні собі... або станьте на ґрунт державного примусу й чиніть разом з III відділом, або шануйте право українського народу й не наказуйте йому мовчати на своїй мові й говорити вашою. Дозвольте йому самому рішати про свою долю, а не закидайте йому на шию налігачів, щоби вести його; судіть українську літературу по її творах, а не віддавайте під суд її існування й не засуджуйте її на смерть, єдино за те, що вона мала нещастя вродитися побіля вас... Ви кажете українцеві: Будь Москалем, хохле! А між тим хизуєтесь дешевим волелюбством.

Ну, що з того станеться, що ви піднесете в літературі питання про полюбовне розмежування з Польщею? Ви вже розмежовані з нею трьома розборами й трактатами 1815 р. Народнього розмежування вам не перевести. Ви писатимете: це вам, Полякове, це нам. А чи можна буде кому гукнути: **Постривайте, панове, ми ні до вас ні до нас не воліємо, ми прагнема жити самі по собі.**

Так як же ви можете вирішити справу полюбовного розмежування в літературі? Чи не буде це Андрусівська угода, воскресла в XIX віці на стовбцях „Дня"? Ви звичайно скажете, що розраховуєте на відому нам симпатію українського народу, ви пишете, що знаєте його.

Так, ви знаєте край, його зовнішність, про це свідчить ваш досконалий твір про ярмарки; але ледви чи ви знаєте глибину народньої душі. Ви не доміркуєте, що на дні її майже кожного думаючого, недурного українця сплять Виговський, Дорошенко, Мазепа і прокинуться, коли настане нагода. Не покладаєтесь на нарід у такій мірі, як до якої ви спостерегли його. Він висловиться лише тоді, коли, оглянувшись довкола, побачить і переконається, що його розпитують не на те, щоб на нього накинуть кайдани, коли він відповість не під ваш смак...

Що ж спитаєте ви, невже український нарід піде за Ляхом? Не знаю, бути може піде за Ляхом, бути може пристане до вас, бути може, ані до вас, ані до них не пристане, а схоже сам собою жити. Все залежить від обставин, серед котрих ви його спитаєте... Ви хочете вмістити невмістиме... Вкупі з Хомичковим ви прагнете волі поглядів та сумніву, але заки ця свобода дана, ви вже вирушаєте проти тих, що не в силах вам опонувати... Несправедливо зброїться проти права на вільне існування української літератури. Кажучи, що її поява суперечна історії й життю, ви самі собі перечите, висловивши побоювання, що Гоголь, коли б живий був тепер, схилився би на переконування Куліша й комп. і став би писати по українськи і ви би не побачили Мертвих Душ. Отак ви визнаєте у творенні української літератури велику силу, коли гадаєте, що такий талант як Гоголь міг піддатися цій думці". (Русській Архив, Москва, Декабрь, 1906, с. 545-547).

**

Під час першої світової війни справа української мови в шкільництві стала вельми актуальною, не зважаючи на заборону української преси, яка була припинена розпорядженням російської військової влади, ще в липні місяці 1914 р. Але само життя вимагало вкладів українською мовою в школах на Україні.

„Полтавське Слово" з дня 10 листопада 1915 р. подало типову для тих часів дискусію у справі української мови на зборах повітового земства в Золотоноші.

Засідання 29 жовтня 1915 р. Доповідь Демченка: Хто вони по національності? Відповідають діти: Християнин, або православний,

або просто „Петро Цюра”. Одному з шкільних робітників відповідали хлопці на питання, чи він не „русский”, — ні, я не русский.

Виявилась причина та, що рускими по селах називають бродячих майстрів, коновалів і т. п. зайшлий люд, з Тульської, Костромської та ін. губерній.

Земське зібрання постановило... просити Повітову Земську Управу, щоб віднеслася до Губерніяльної Управи з проханням усунути переслідування в школах української мови та увійти в зносини з іншими земствами, щоб й ті піднесли такі самі ухвали. Вкінці Земські збори висловилися, що переслідування української мови й культурного розвитку небажані і недопустимі.

У Державній Думі в Петербурзі депутат Олександров з Катеринославу дня 14 березня 1916 р. казав:

„З того, що український нарід має особливу національну культуру не слідує, що російська державна влада має право забороняти й переслідувати всі прояви української окремішности. Українці мають таке саме право на історичний розвиток, як і москалі. Вся українська преса заборонена, Мені болюче й соромно вертатися тепер у Катеринослав, де твориться дике знущання над рідною мені культурою. Смішно й злочинно вимагати від цілих народів зректися своїх особливостей, своєї національної культури” (Стеногр. отчет Зас. Росуд. Думи 4 созива, 16.III 1916).

**

Про особливості руского месіянізму недавно вмерлий російський філософ Семен Франк писав: „...Нахил у русских ганьбити лад на батьківщині завжди поєднувався і досі поєднується з якоюсь то містичною національною самозакоханістю. Рускій націоналізм різниться від природніх націоналізмів європейських народів саме тим, що просякнений релігійною захопленістю і саме через те, особливо згубний.

Слов'янофільство є в цім сенсі органічна і, видимо невігойна моральна недуга руского духа (особливо посилена в еміграції). Показово, що Вл. Соловйов у своїм змаганні з цією національною самозакоханістю не мав жадного послідовника. Всі, на кого він в інших спра-

вах мав вплив, — і Булгаков і Бердяєв і Блок — звернули на догідну стежку національної самозаконности. Бердяєва це просто згубило. (Новий Журнал, Н. Йорк 1952, кн. XXVIII, ст. 2881).

**

Знаний московський письменник і критик Константин Леонтьєв писав про москалів:

„З пристрасти серця до Росії я часто думав, що всі ці гидкі особисті вади наші... викликають потребу деспотизму, як плем'я, як морально значно нижче від європейців”. Так, любий мій, пише він до Александрова, не бачу я в русских людях тієї якоїсь особливої й нечуваної моралі „любови”, з якою носився ваш пророк Достоевський, а за ним носяться другі”.

Європі протиставиться русский народ, який „безмірно благородніший, чесніший, наївніший, здібніший і повний іншої християнської думки, якої не розуміє Европа!!..

Націоналізм обґрунтовується релігійною думкою Росії... Всьому світові готується велике оновлення через руску думку... руска ідея Достоевського зразу ж стає агресивною. „Щоб це велике діло довершилось, говорить він: треба, щоб політичне право і першість великорусского племені над усім слав'янським світом стало остаточним і вже безспірним. А від панславїзма недалеко вже до мілітаризму: „Мені дуже хотілись би, признається він, щоб у нас збудувались скоріше залізничні політичні (Смоленська, Київська), та й рушніці нові теж скоріше б”. Росія несе світові свій образ Христа, але несе його на багнетах „нових рушниць” (*). (Наведено за працею С. Мочульського. Достоевский, Париж, 1951, ст. 270).

**

З нагоди здобуття генералом Скобелевим в Туркестані фортеці Геок-Тепе на передодні своєї смерті, Достоевський написав такий тостамент політичний для „русских людей”.

Росія не в одній лише Європі, але і в Азії, русский не лише європеець, але й азійт. Мало того, в Азії може бути ще більше наших надій, аніж в Європі. Мало того, в грядучих діях наших... в Європі ми були захребетниками,

*) Порівняти з цим хочби й „Дванадцять”. — А. Блока.

Михайло Кущірів

УКРАЇНА, ДО ЯКОЇ ПОВЕРНЕМОСЬ

Ми, емігранти, дуже часто деклямуємо, що ми є одинокою частиною народу, яка може свободно думати й діяти в імені тих, яким московське насильство замкнуло уста і „перемиває” мозки. Але, що ми з цєю свободою робимо? Ведучи гострі спори про минулі й позаминулі справи, ми забуваємо, що плуг історії орав нашу дійсність і що Україна, до якої — дасть Бог — повернемося, не буде подібна до України, з якої ми вийшли. Отже, треба замість спорити про вчорашній день, слід би почати думати радше про завтрашній день, іншими словами, треба дбайливо підготовлятися до великого моменту визволення й глибоко передумувати завдання, які спадуть на нас.

А є справді про що думати. Бо в міру цього, як тривають роки неволі, під зростаючим натиском ворожого насильства відбуваються ~~а в Азії ми є господарями~~ а в Азії ми є господарями” (Ф. М. Достоевський „Дневник Писателя” з р. 1880. Останнє число. За кілька днів по цім тестаменті, автор його вмер.

Іван Аксаков, сам ретельний монархіст, назвав т. зв. синодальну православну церкву „гігантською державною канцелярією та департаментом світської сили” з „німецькою бюрократією” та цілою неправдою останньої (Іван Аксаков, О казенщине в церковном строе, 1880, Сочиненія, т. 2, с. 429).

**

У романі С. Максимова „Деніс Бушаєв”, дія якого відбувається на початку 30-их років на берегах Волги; письменник Беліцкій каже:

„Подивіться довкола злидні. Україна вмирає з голоду. А ми з вами п’ємо чай з варенням, на столі у нас білий хліб, масло, сир, піржки. Ми маємо літні вілли і власні автомобілі. І зазначте, ми ж не партійні!

**

„Коли спалахнув большевизм, найбільш покірними його рабами стали селяни колишніх основних земель Московської Держави (в оригіналі московського государства). Проф. генерал Головін: Історія російської контр-революції, ч. 2, кн. 4, ст. 23.

переміни, не тільки в організаційному чи економічному житті народу, але в якійсь мірі і в духовому житті. І це останнє є безумовно найважливіше.

Очевидно, що було б надто однобічно вважати все, що діється на Рідних Землях вислідом виключно чужого натиску й не добачувати величавого зусилля самого українського народу, щоб в цю накинену йому чужу форму, влити власного духа. Є теж безсумнівним факт, що в огні історичної хуртовини, яка вже майже сорок літ шаліє над Україною, згоріло не одно лихо, яке затрувало раніше українське життя, а виростили нові сили й елементи, високовартісні та незвичайно цінні для майбутності України.

Але базування своїх передбачувань тільки на цих позитивних виявах життя на Рідних Землях і потішування себе, що дух народу є сильний і що йому не загрожує ніяке викривлення, було би дешевим, а то й шкідливим оптимізмом.

Бо перш усього не вільно нам забувати, що життя в Україні формується не по волі народу, але під переможним впливом окупанта, який скеровує національне життя із властивою йому безоглядністю в виборі засобів, до певної духової советизації і цілковитого обмосковщення. Далі, не треба забувати, що досить поширений в колах нашої інтелігенції раціоналізм (що мало бути доказом її „поступовости”), підготовив ґрунт, на Східньо-українських Землях у 20-х роках, а на Західньо-українських Землях у 40-х роках, — під большевицький засів діялектичного матеріалізму.

Панівним тоном у нашому умовому житті, з його деяким відставанням від того, що діялося на Заході, було походяче, з кінця 19-го століття безкритичне звеличування розуму людини та ставання навколішки з захопленням перед могутністю науки. Ренесанс християнської думки на Заході і щораз сильніше відходження від матеріалізму в його науці, поворот його вчених до покірної постави супроти таємниць буття, все це, на жаль, не вдалося ще до нас дійти. Очевидно, що на такому підложжі вихована українська інтелігенція не мала до-

статнього ґрунту, щоб протиставитися суцільній і незвичайно в своїй односторонності консеквентній советській доктрині, з її обожуванням „науки” (очевидно в советському цього слова значенні) в тон, якому наші думкові навики перед катастрофою були співзвучні.

Не помогли тут героїчні зусилля чоловік українських інтелектів, які з подивугідною цивільною відвагою намагалися протиставитися односторонньому натискові духової советизації. Вони натрапляли на позбавлені потрібного ґрунту уми й не давали належних вислідів. А в тім вони були зліквідовані окупантом.

Советська філософія, втокмачувана під всіми, найневиннішими навіть видами, не залишається без наслідків, тимбільше, що в існуючих політичних умовах немає жадної реальної можливості протиставити їй річеву критику хоча б тільки яскравих логічних хиб матеріалізму й подати наукові тези, протилежні йому.

Загрожена молодь

Найгірше представляється справа української молоді. До неї це стосується трагічні слова енцикліки:

„А є теж край, де дітей видирають із лона родини, щоб їх виховати (а радше, висловлюючись точніше, щоб їх zdeформувати і zdeправувати) в союзах і школах без Бога, в безбожності та ненависті, після крайніх соціалістичних теорій, повторюючи правдиву й стократно від іродової жажливішу різанину дітей”.

Не заспокоюймо себе, що, коли впадуть кайдани неволі, здорова атмосфера відродженої України та можливість зачерпнути повітря вільної науки, скоро зможуть вилікувати українські душі від отрутих міязмів советської науки. Бо раз наука, що має всі позори логічно суцільної системи, прищеплена в сприятливий і податливий ум молоді — вона твердо в ньому закорінюється й усунення її вимагає куди більшого думкового зусилля, аніж впоєння від початку правдивого знання. Вистачить читати виповіді таких людей, які рішучо й назавжди пірвали з большевизмом і які вважають завданням свого життя боротися з большевизмом (наприклад: Кестлер), щоб переконатися про правдивість цього твердження. Бо скільки в їх виповідях советської політграмоти, скіль-

ки несвідомих повторювань раз засвоєних засад і ідей! Коли, отже, відкинення советських окулярів, якими вони дивляться на світ, не здаючи собі справи, що це фабрикат їх смертельного ворога, є так незвичайно тяжке навіть для людей непересічної інтелігенції, то оскільки це завдання буде тяжче для цілої маси українських інтелігентів і півінтелігентів советської фабрикації, яким — особливо спочатку — буде незвичайно тяжко зрозуміти, що в кожній, позірно найменшій тезі, такій очевидній, що оспорювання її видається смішним, — торчать однак затроєні зерна діалектичного матеріалізму!

Можна би було мені закинути, що в цій песимістичній аналізі я забув про щораз більш нарастаючу в українських масах релігійну тугу. Очевидно, що це релігійне відродження, таємно пронизуюче українські народні маси, по мимо зростаючого переслідування, сильне чуттєве прив'язання до віри, сильна воля, щоб жити за її вказівками, глибока охота, щоб вірити в голошені нею правди, будуть основним, конечним фундаментом і наймогутнішим двигуном духового відродження народу. Тим не менше, коли йдеться про внутрішню духову єдність, то в пануючих в Україні стосунках, де навчання відбувається в ворожо до релігії наставлених школах, ці два суперечні впливи віри й науки, можуть витворити в умах молоді трагічне розходження. З одного боку віра, в яку хочемо вірити цілою силою душі, а з другого боку спосіб думання при вихованій позірною логічною системою знання, до опрокинення якої брак підстав, а яка на кожному кроці є з вірою суперечна. Неможність погодження цих двох суперечностей, глуха свідомість, що тут є щось не в порядку, непомірно сприяє витворенню чогось у роді „двоєвір'я”, рівночасної віри в дві її, з собою суперечні, правди, яке було так трагічним посівом у російській душі й яке, легко перенесено в ділянку моральності, творить духово окалічених типів людини.

А умовини життя в Україні, охопленій системою вооржої пропаганди неморальності цього „двоєвер'я” сильно сприяють. Цього не можемо забувати, думаючи про Україну після визволення.

Рани й окалічення

І не уявляймо собі, що відзискана свобода ці рани сама залічить. Бо без духового відродження жадне поліпшення матеріяльних умовин нічого не pomoже, що більше, воно буде загрожувати заливом нового матеріялізму. Бо як пише Папа Пій XI в енцикліці:

„... перед відновленням суспільного устрою мусить доконатися відродження християнського духа...”

Тому лікування ран у душі й психіці народу, нанесених большевицьким пануванням, — буде першим і найпильнішим завданням у моменті відзискання свободи.

На духові рани народу в світському порядку є тільки одно лікарство: навчання й виховання. Це є речі, які найменше зі всіх даються імпровізувати й які навпаки, вимагають ґрунтового передумання та попередньої підготовки.

Протидіяння

В перших двадцятих роках большевицької окупації України, коли окупант масово винищував українську інтелігенцію — ця втрата видавалася найбільшою небезпекою для майбутности України. Відтворення цієї необхідної для духового й економічного здоров'я народу верстви — було тоді начальним завданням.

Сьогодні справа представляється інакше: совєтська система з властивим їй розмахом взяла це завдання у власні руки, очевидно в своєму власному інтересі, як один із засобів якнайскорішого духового скомунізування народу. Ця поспішно вишколювана маса „вузьких спеціалістів”, яким втолочено в голову певне мінімум відомостей, вистачаючих, щоб вони могли виконувати передбачений для них засяг чинностей, а які є глибоко переконані, що здобули всі розуми світу — оце смутний образ цієї людини-робота, яка вже заступила винищене окупантом, або вже догоряюче покоління передвоєнної української інтелігенції.

Однак помимо всіх своїх недоліків, оці невинні жертви злочинної системи, маючи певне мінімум фахових відомостей, мають потрібний практичний досвід, що дозволяє їм виконувати в останньому ступні цілий ряд технічних функцій, необхідних для справжнього функціонування держави й її господарського життя. То-

му це, що колись могло видаватися найголовнішим завданням, а саме: відтворення вигубленої большевиками верстви українських фахівців, — відходить на другий плян.

Натомість на перший плян виринає інша проблема: духове відродження народу в усіх його суспільних шарах, нав'язання ниток і з українським культурним минулим, брутально й доцільно зриваних большевицьким режимом і цим самим пронизання цілоти народу глибоко й щиро християнською культурою й знанням.

Коли це має бути головною ціллю, то напрям навчання й виховання є очевидний. Давня дискусія над проблемою переваги технічного навчання чи гуманістичного навчання — найде тут недвозначну відповідь

Гуманізм

Гуманізм є найціннішою, найшляхетнішою українською культурною традицією. Українська культура виросла на ґрунті західної цивілізації, є наскрізь, до найглибшого свого стрижня гуманістичною культурою.

І саме тому цілий натиск совєтського навчання в Україні йде в напрямі відривання молоді від „гнилого Заходу”, скорочення в школах „непотрібних” гуманістичних наук і впоювання в молодь переконання, що тільки математично-природничі науки та їх методами пронизані суспільні науки є „наукою” у властивому цього слова значенні.

І саме тому ми, шукаючи найбільшого ліку на цю отрую матеріялізму, не можемо найти більш відповідного напою, ніж чиста криниця оживляючого гуманізму.

Я не хотів би однак значення гуманізму в навчанні затіснювати тільки до ролі засобу проти отруї. Бо я є глибоко в цьому переконаний, що гуманізм є основною підставою, без якої не може бути мови про повне духове життя людини. Гуманістичні науки самим своїм змістом спрямовують думку людини до краси безінтересовности й етичного ідеалізму, виробляючи в ній ціхи доброго громадянина в вільному суспільстві. Дальше, гуманістичні науки дають широкий погляд на цілість світу, визволяють з тісного подвір'я спеціалізації та дозволяють доглянути взаємні пов'язання речей, пов'язання заховані перед оком людини, що нав-

Микола Величківський

ЧИ ЗА СЕМИЛІТКУ ІМПЕРІЯ ДОЖЕНЕ АМЕРИКУ?

В грудні місяці 1958 року Хрущов, виступаючи на пленумі ЦК. КПСС. проти „антипартійної групи“, зазначив: „Фактично по випродукованню зерна наша країна довгий час перебувала на тому рівні, який мала дореволюційна Росія“. Цим самим ніхто інший, як сам новий хазяїн імперії визнав важке становище сільського господарства ССРСР, не дивлячись на те, що нині за советів сільське господарство, як зазначають большевики „повністю механізоване“ як ні в одній країні.

Весь час за диктатури „корифея всіх наук“, як називали московські комуністи, Сталіна, советська статистика подавала відомості, що в ССРСР зібрано урожаю зернових 8, а то й 8,5 мільярдів пудів зерна, а Сталін зазначив, що ми, мовляв, будемо мати скоро 10-11 мільярдів пудів зерна, цеб то 180 мільйонів тон.

За період 1909-1913 рр. середній збір урожаю на рік в Російській імперії згідно з тодішніми статистичними несафальшованими даними дорівнювався 4453 мільйонів пудів, з чого на Україну припадало 1145 мільйонів пудів. З цього вивозилося за кордон Російської імперії 700 мільйонів пудів, а на Україну припадало з цього 529,6 мільйонів пудів. Зверніть увагу, що така урожайність і збір зерна були в часи повної відсутності в сільсько-господарському виробництві таких машин як трактор і комбайн. А нині за даними канадської преси ССРСР до останнього року купував у Канаді 14 мільйонів бушелів пшениці щорічно.

Ми далекі від того, щоб виступати в захист „виклятого“ Маленкова, а заодно і всієї так зван. „антипартійної групи“. Маленкова на згаданому пленумі Хрущов обвинувачував в тому, що він, мовляв, зфальшував статистичні дані, оголосивши, що в ССРСР зібрали в 1952 році 8 мільярдів пудів зерна. Хрущов

чилася думати тільки втертим річищем одної науки. Не диво, отже, що саме сьогодні, „в столітті техніки“, могутній розвиток не жадних „абстракцій“, але природних наук, треба завдячувати не одностороннім кастратам спеціалізації, але людям з широким поглядом та глибокою гуманістичною культурою (вистачить прочитати декілька книжок, наприклад, передових англійських фізиків, щоб про це переконатися).

Тимбільше отже не можна без гуманістичних засад здобути належного погляду на світ і зрозуміння правдивої Божої гармонії світу.

Від Редакції: Автор статті подав кілька своїх думок до важливої проблеми. Редакція сподівається, що обговорення питань, порушених автором, змусить нас думати над цією проблемою.

сказав, що фактичний урожай не перевищував 5,6 мільярдів пудів.

Поминаємо звирячу сварку кремлівських вельмож за владу, для нас важливим є офіційне ствердження, що збір урожаю в ССРСР є в два рази менший, ніж показувала советська статистика. Отже советська статистика подавала до цього часу неправдиві відомості (ми певні, що й нині подає). А хто в цьому винуватий? Советська статистика не може мати об'єктивно-наукового підходу при опрацюванні статистичного матеріалу, а керується виключно наказом пануючої комуністичної партії. Коли ми візьмемо який будь підручник з советської статистики, то про це там так і сказано. Для прикладу візьмемо такий підручник, як „Демографіческая статистика“ — автори Боярский і Шумерін (Москва 1955 г.). Там на стор. 8 і 9 читаємо (переклад наш): „Вона (статистика у большевиків — М. В.) показує сяючу перспективу життя в комуністичному суспільстві, де назавжди покінчено з експлуатацією людини людиною“. З наведеного зрозуміло, що за умов московсько комуністичної диктатури фальсифікація статистичного матеріалу цілком природня, а то й необхідна річ. Адже вся советська політика пронизана брехнею.

Отже чи є провинною кандидата в диктори Маленкова, що він, оперуючи неправдивими статистичними цифрами збору зернових, повторював загальноприйнятю комуністами брехню? Не в цьому справа. Суть справи далеко глибше, в самій природі рабської системи комунізму.

Нині перед сільським господарством ССРСР поставлено завдання до 1965 року дати 10-11 мільярдів пудів (пуд = 16 кілограмів, або 40 фунтів) зерна на рік. А ця цифра хіба є, або може бути реальна за часів панування большевиків? Не дивлячись на те, що засівна площа в ССРСР під зерновими злаками збільшена від 106,7 мільйонів гектарів в 1953 році до 125,2 мільйонів гектарів в 1958 році через заорання під посів зернових цілих земель у напівпустелях, ці землі в багатьох випадках виявились малорентабельними для культивування зернових культур. Коли ще до цього додати, що рабська підневільна праця селянина-колгоспника малопродуктивна, то можна з певністю наперед сказати, що наміченої семилітнім пляном кількості зерна в 1965 році ССРСР не збере. Але це ніскільки не перешкоджатиме тому, що советська статистика показуватиме виконання, а навіть і перевищення завдань „рідної комуністичної партії“.

В советському журналі „Вопросы Экономки“ за 1958 р. ч. 5 академік С. Струмлілін в своїй статті зазначає, що на 100 га засіву в совхозах потрібно не більше, як 64 робітники, а в колгоспах на ту ж саму площу треба мати не менше 184 робітників, цебто в три рази більше. Але ж треба мати на увазі, що совхози далеко ще не є ідеалом у продуктивності праці. В 1928 р. в ССРСР в сільському господарстві було затрунено

27,4 мільйонів робітників, а в 1956 р. — 33,5 мільйонів. В Злучених Державах Америки в сільському господарстві затrudнено менше 7 мільйонів і уряд докладає зусиль, щоб скоротити засівну площу під зерновими рослинами, бо й зараз є великі лишки зерна. Отже, коли б ССРСР і догнав ЗДА у випродукуванню зерна (хоча у нас є більше ніж сумнів щодо цього), то на частку советського хлібороба припадати лише 1/5 того, що випродуковує один американський фермер. Отже, яка низька продуктивність праці сільськогосподарських робітників в ССРСР!

Чим же пояснюється це відставання в продуктивності советського хлібороба від хлібороба американського? Адаже ґрунт й підсоння (особливо ґрунти й підсоння України) ССРСР не є гірші за ґрунти й підсоння ЗДА? На наше глибоке переконання головною причиною є відсутність у советського хлібороба приватної ініціативи і само собою зрозуміло і відсутність приватної власності у советського хлібороба на засоби виробництва.

Советський міністр сільського господарства Мацкевіч, в часи його відвідин ЗДА, сказав, що в ЗДА один робітник на фермі продукує те, що в ССРСР продукують п'ять людей. Причини такого стану не в механізації господарства, бо ж сільське господарство ССРСР механізоване досить.

Для успішного ведення справи в сільськогосподарському виробництві на терені ССРСР, де є різноманітні ґрунти та різні кліматичні умови, потрібно перш за все заведення постійних сівозмінів, які не мінялись би за наказом ком. партії мало не що року. Для кожного району мусить бути свій сівозмін. Далі — потрібне регулярне угноєння земель, чого ніяк не може бути у советів, бо дуже зменшена кількість худоби, що дає потрібне природне угноєння, а штучного угноєння далеко не вистачає й не вистачатиме в майбутньому. Але найголовнішою причиною є рабська колгоспна система, тому немає й не може бути господарського ставлення до справи з боку працівників. Селянин не зацікавлений, бо це не його, а советська власність. Це особливо стосується до українського селянина, який за своєю природою як був, так і залишився індивідуалістом.

Після скасування М. Т. С. і передання тракторів і комбайнів у власність колгоспів (очевидно за гроші) урожаї не збільшилися. Хрущов обіцяє збільшення прибутків селян в 1965 році на 40%. Нині селянин-колгоспник в Україні за один трудовень одержує в кращих колгоспах 2 або 3 кілограми зерна, а навіть коли в деяких колгоспах і 4 кілограми, то збільшення прибутків на 40% не дуже то й поліпшить матеріальний стан селянина. Селянин-колгоспник заробляє у місяць у перерахованні на гроші, не більше як 300-400 рублів. Подаємо деякі ціни, що нині існують в ССРСР в державних крамницях. (Див. „Наше Общее Дело” за 20.III 1959 г. Мюнхен):

Масло коров'яче один кілограм	28 руб. 50 коп.
Масло рослинне один кілограм	15 руб. — 18 руб.
Маргарин один кілограм	15 руб.
Одне яйце	1 руб. 20 коп.

М'ясо ялове один кілограм	14 руб. — 16 руб.
Свиняче м'ясо один кілограм	18 руб. — 24 руб.
Манна крупа один кілограм	5 руб.
Риж один кілограм	8 руб. 50 коп.
Яблуко одна штука	1 руб.
Чоловічі черевики	300 руб.
Шкіряні чоловічі чоботи	600 — 800 руб.*)
Чоловічий костюм середньої якості	650 — 850 руб.
Чоловічий костюм кращої якості	1200 — 1800 руб.
Чоловіча сорочка	100 — 240 руб.
Капелюх чоловічий	200 руб.

Ковбаса, як правило, буває двох сортів! „Казанська — суха” і гіршого гатунку з домашньою конячою м'яса. Ціна за один кілограм — 8 — 12 руб. Риб'ячі консерви — одна банка вагою в 400 грамів коштує 7, 8 і 11 рублів.

Треба мати на увазі, що селяни, зазначені продукти щоденного вжитку, мусять купувати в державній крамниці.

Крім цього постійні советські експерименти в сільському господарстві довели селянина до одчаю. Советський офіційний орган „Правда” недавно оголосила на своїх шпальтах декілька листів, що були надіслані до редакції.

В тих листах зазначається, як партійні організації наказом примушують селян здавати своїх власних корів колгоспам. В деяких місцевостях, пишеться в листах до „Правди”, була опублікована постанова місцевої влади, що в індивідуальному користуванні забороняється мати велику рогату худобу. Завдяки цьому колгоспи мають великий вплив великої рогатої худоби, а годувати новоприбулу худобу немає чим. Голови деяких колгоспів пишуть у своїх листах до „Правди”, що у них в колгоспі дуже багато корів, а їх немає де примістити й чим годувати. А в рідньому селі Хрущова — Калиновка, як пише „Правда”, селяни передають свої присадибні ділянки в колгосп, „щоб подивитися, що з цього буде”.

Отже, при такому справжньому хаосі в сільському господарстві, чи можна сподіватися, що в 1965 році на кінець семирічного плану в ССРСР зберуть 10-11 мільйонів пудів зерна? Дуже й дуже сумнівно, щоб цього совети могли досягнути в дійсності, а не в пропаганді. Очевидно, советська статистика покаже в цифрах не тільки виконання плану семирічки, а й перевиконання.

Для більшого уявлення комуністичного планування в сільсько-господарському виробництві ми наводимо свідчення советських офіційних органів — „Правда” і „Известии”.

Та ж „Правда” за 6-те березня ц. р. пише: В Криму почалася сімба, а колгоспи і совхози не вивезли на поля й половини запланованого угноєння. Треба сіяти, а насіння немає, бо воно (насіння) не очищене, не протрусене, не відсортоване. А 12 березня та ж сама „Правда” зазначає: „Передова” советська техніка ви-

*) Ціни на чоловічі чоботи взято з других джерел, а саме свідчення від людини, що в цьому році прибула до ЗДА з Галичини — з Станиславова.

явилася непідготованою до сівби. Треба виїздити на поля, а трактори, як зазначає „Правда”, лежать в розібраному стані в майстернях і очікують запасних частин. Таких „лежачих” тракторів більше як 20% всього тракторного парку. Але є трактори, як зазначає „Правда” й „стоячі”, що чекають на повторний ремонт. Ці трактори були відремонтовані, але не могли дійти від майстерні до колгоспів і мусіли бути знову повернуті в майстерні для доремонтування. Таких тракторів, що не дійшли до колгоспів на півночі Криму, нараховують до 5% всіх відремонтованих.

А ось „Известия” в числі від 19 березня зазначають: Через відсутність запасних частин тільки в одній Полтавській області стоять не відремонтовані одна тисяча тракторів. Такий же стан і в других областях. Далі — кореспондент „Известий” М. Бойко зазначає, що пляновики України доручили Нікопольському заводу-виробничим машин виробити 2 мільйони гусеничних полозів до тракторів, але забули, що на цьому заводі ще не побудований ливарний цех, де мали виробити згадані частини до тракторів. Цей цех буде діяти тільки в 4-ому кварталі цього року, а запасні частини треба мати в 1-му кварталі цього року. Далі — 100 тисяч керуючих колес до трактора „Д. Т.-54” доручено виготовити заводу імені совєт. газети „Правда” в Дніпродзержинську. Але завод цей ще не побудований. Київський завод ім. „Лепсе” від січня місяця ц. року дуже зменшив виробництво запасних частин, а Кіровоградський завод — „Сельхоздеталь” зовсім припинив виконувати план по виробництву запасних частин, тому що Маківський металургійний завод припинив доставляти йому сталь. А підприємства Київського совнархоза не виконують плану запасних частин, тому що Криворізький металургійний завод не доставляв їм ливарного чавуну і т. п. Далі свою кореспонденцію до „Известий” п. Бойко закінчує так: „Плутанина й хаос в плануванні й виробництві запасних частин може дати непоправну шкоду сільському господарству”.

Тут ми подали витримки з совєтської преси про те, що робиться в Україні, а тепер глянемо коротенько на те, що діється в інших частинах ССРСР.

21-го березня ц. року в „Известиях” вміщена велика кореспонденція рейдувочої (виїзної) бригади, що перевіряла підготовленість до посіву в Алтайському Краєві. „Алтайський Край, зазначається в кореспонденції, за кількістю сіль-господарської техніки перебуває на одному з перших місць у всій країні, а весняний засів в цьому краю щороку затягається на місяць і більше. Почувається недостача фахівців-механізаторів... Колгоспи і совхози „не маючи необхідного технологічного оснащення й кваліфікованих робітників, не стільки ремонтують, як псують машини”. Зле справа в Алтайському Краю і з насінням. Та ж сама рейдувоча бригада в „Известиях” за 21 березня пише: „Багато колгоспів і совхозів не мають сортового насіння”. У звітах зазначено, що насіння є на 97% для засівної площі, але заступник начальника Крайсельгоспуправління Ткатченко не радить вірити цим цифрам, бо „ці цифри, як він зазначає, були ви-

готовлені ще восени, а за зиму велика кількість насіння завдяки поганого переховування виявилася некондеційним (непридатним). Осінь минулого року була з великою кількістю дощів і окремі партії зерна були засипані у сховища вогкими”. Кажучи просто, — насіння за зиму погнило.

Далі ті ж „Известия” пишуть — на Алтаї „можна зустріти й такі поля, де важко розібрати, що саме культивується пшениця чи вівсюг в суміші з осотом”. Зустрічаються й такі поля, де на квадратний метр було 100 рослин пшениці і 800 рослин бур'яну.

Від бур'янів, шкідників і різних хворіб сільськогосподарських рослин, як зазначають „Известия” в числі від 22 березня ц. р. країна щорічно має втрат не менше як на 60 мільярдів карб.

Не потішаюча картина спостерігається і в інших областях і республіках ССРСР. „Известия” в статті від 25 березня цього року теж ремствують на поганий стан з засівом полів в Казахстані. В цій республіці точнісінько така ж картина, як ми вже зазначали, що здibuється в Україні і інших областях і республіках ССРСР, а саме: насіння визначне для засіву полів або погнило за зиму, або дуже засмічене, а трактори не підготовані до праці. Так, відремонтовані трактори колгоспів ім. Леніна і „Рассвет”, по дорозі від майстерень в колгоспи зіпсувалися і знову поставлені на ремонт.

Більше 2-х тисяч трактористів бракує Кустанівській області. Незадовільно переведена організація громадського харчування. Не устатковані як слід гуртожитки. Молодь не охоче йде на працю в совхози.

Можна було б ще далі й далі писати про цю комуністичну безгосподарність. Але вважаємо, що й цього вистачає, бо картина досить ясна.

Все це подібне до справжньої анекдоти, але під цим криється велика й глибока трагедія обдуреного большевиками нашого страдника селянина. Селяни втікають з сіл до міст, особливо молодь, але всім не можна втекти, та й куди втечеш від совєтсько-комуністичної влади в межах Совєтського союзу. Одним словом праця за часів московського комунізму для селянина стала не радістю, а прокляттям.

Ну, але ж совєти й нині викидають на закордонний ринок зерно та ще й по демпінговим цінам, а в майбутньому ще зможуть і більше дати зерна на продаж закордон ще й по меншій ціні? Так, це все можливо за часів існування так званої комуністичної імперської системи. Все народне господарство, а в тім числі і сільське господарство в ССРСР перебуває в руках комуністичної диктатури. Робітники й селяни є раби, які примушені працювати, щоб не померти з голоду. Московсько-совєтська влада, коли їй треба буде більше зерна на продаж за кордон, а збір від урожаю буде й малий, може потрібну кількість їй зерна легко добути. Частина людей, особливо в таких підлеглих совєтам окупованих країнах як Україна, буде винищено голодом, як це було виконано в 1932-33 р. в Україні і таким чином московська диктатура добуде потрібне їй зерно. Статистика ж у совєтів показуватиме

— Кращого за вас сюди й не треба. Надзвичайний скарб! Чекист, психолог і актор в одній особі! Вашу руку, товариш маузер, — декламаційно закінчив нарком.

**

Після таких впливових рекомендацій і такої дружньої розмови з наркомом Гучарським, Астахов опинився в тоді ще провінційному Києві на скромній посаді театрального інспектора міського відділу народної освіти. Того вимагала задумана московським Кремлем справа.

Та той чоловік, що завдавав стільки клопоту на самих верхах неосяжної червоної імперії, притягнув до Києва не самого тільки Астахова. Без всякого зв'язку з останнім, сюди прибував на гастролі найбільш модерний та передовий в тих часах московський театр Каєргольда. Разом з ним, ніби між іншим, приїхав і нарком Гучарський.

Починаються гучні, розхвалені сторукою та стоязикою реклямою, гастролі каєргольдівців. Мета цих виступів — затьмарити здобутки мистецького Києва, примусити українців схилити свої голови перед величчю російської культури.

В дійсності ж сталося інакше. Фахова мистецька критика, відзначивши досягнення гастролерів, одночасно, хоч надто обережно, але зазначила, що Київ у ділянці театру теж не пасе задніх, може, мовляв, сміливо змагатися з ким завгодно. Часописи ж закордоном продовжували містити прихильні відгуки на вистави нового театру в стародавньому центрі України, явно віддаючи йому пальму першости.

Москва зазнала дошкульної поразки. Особі, чие ім'я вимовляється з острахом в думках та з дріжжю в голосі, було вже забагато подрацювання, їй урвався терпець. З-під довгих вусів нервово диміла люлька, уривчасто цідилися слова:

— Узять його живим!

Тоді Гучарський доручив Вячеславу Каєргольду особисто зустрітися з чоловіком, який Москві завдавав стільки клопоту.

**

В готелі „Прага” московський нарком зайняв цілий поверх. Тут він влаштовував ділові наради, епікурейські бенкети, а також, для власної втіхи, виступи балерин.

Стомлений черговою бурхливо проведеною ніччю, він ранком, не встаючи з ліжка та попиваючи содову воду, над силу приймав Вячеслава Каєргольда.

Довгий, худорлявий мистець, здавалось, з завжди до відмови нап'ятими нервами та м'язами, сьогодні на диво сидів цілком спокійно, очима блукав десь за Гучарським, за „Прагою”, взагалі далеко. Від себе не говорив нічого, тільки відповідав на запитання.

— Зустрілися?

— Так.

— Розмовляли?

— Угу.

— По товариському?

— Цілком.

— Кликали його до Москви?

— А вже ж.

— Що ви, Вячеславе, за вчорашній день забули, як належить розмовляти культурним людям? — Обурився Гучарський. — Викладайте, будь-ласка, все за порядком і не розраховуйте на моє суфлерство.

— Ананій Сілович! — Нехотячи повів бачку Каєргольд. — Змалював я йому значення комуністичної Москви для цілого світу. Підкреслив, що в ній мусить зосередитися все найкраще. Витлумачив величезні можливості, коли він перенесеться до Білокамінної. По черзі запропонував йому стати керівником театру Революції, режисером у моєму колективі, створити нову трупку, або й перевезти теперішню, київську.

Нарком стрепенувся. — Останнє ви сказали зовсім не до речі. Подібної вказівки я вам не давав. Москва, хоч і центр світової революції, проте світової слави українського театру вона не потребує. Таким мусить бути тільки російський.

— В Москві існування українського театру можна припинити коли завгодно, — заперечив Каєргольд. — Але не турбуйтеся даремно, він не прийняв і цієї пропозиції. Твердо стоїть на своєму — з України, ні руш ногою!

— Все? — Позіхнув Гучарський.

— Ні. Я ще попросив його з'ясувати мені, в чому полягає активний вплив театру на глядача та синтетичне поєднання слова, руху, світла й декорації в одне ціле. Він мені запропонував подивитися на пробу інсценізації поеми Івана Франка „Каменярі”.

— Знаю цю поезію. Ну, як її відтворено?

Касргольд знову почав задумливо блукати очима десь далеко, тоді рвучко підвівся з крісла, підійшов до ліжка, схопив руку наркома:

— Ананій Силович! Давайте сьогодні разом подивимося на цю річ. Від учорашнього дня я її тільки й бачу перед собою.

**

Проба у відомому київському театрі „Провесень” надзвичайно нагадувала собою лябораторну працю під час проведення важливого досліду.

Сед Кругас здебільшого стояв подалі від сцени, до всього уважно придивлявся й прислухувався. Численні асистенти по черзі нечутно наближались до нього, діставали короткі вказівки й швидко йшли їх виконувати. Через асистентів, режисер тримав зв'язки в своїх руках між акторами, оркестрою, декораторами, освітлювачами. Всі вони були цілком підпорядковані його волі та задумам. Коли в когось з учасників проби виникала якась власна думка, він її сповіщав ближчому асистентові, а той передавав уже Седу Кругасу. Останній переважно давав наказ практично перевірити придатність почутої пропозиції. В разі удачі — режисер особисто підходив до її автора, вдячно тис йому руку. Все відбувається без метушні, без галасу, без суперечок. Сед Кругас для кожного тут непохитний авторитет.

Підготовку закінчено. На сцені площа, оточена безоднею. На площі люди, яскраві кольори світла, лунають бадьорі акорди, плавко, спокійно виголошуються відповідні тексти. Та ось, з гори починає сповзати додолу велитенська скеля. Світло стає червонішим, музика трівожніша, слова з уст людей вилітають нервово. Скеля схиляється нижче й нижче, людям нема куди тікати. Дається ще більш червоне тло, зриваються положливі звуки піяно, частішає речитатив приречених на загибель.

На мить світло гасне, все стихає. Спалахує лише один прожектор, в фокус попадає молот. Розмірами він перевищує скелю, що починає швидше спадати на площу.

Руки приречених людей з надією тягнуться до молота, силяться його підняти. Знову гра світлових кольорів, музичних тонів, словесних вигуків. В психіці глядачів щільно переплітаються між собою два моменти: здається, неми-

нуча катастрофа і неймовірне напняття людей, які підносять вгору молот. Напруга в присутніх доходить до самого краю, коли молот уже вгорі, а скеля має зрватися з останнього уступу.

Удар! Світло креснуло білими іскрами, музика ввірвалася на найвищій ноті, виконавці, ніби в одні груди, гукнули могутнє „гах!” і замість велетенської скелі — курява дрібної пилюки на сцені.

Численні фахові глядачі на пробі, стоячи, захоплено оплескують інсценівку, після удару молота їм самим стало легше дихати...

**

По закінченні інсценівки, актори, Сед Кругас, запрошені гості зібралися гуртом в перших рядах партеру, жваво обмірковують щойно проглянуту річ. Не вийшли з льожи лише Гучарський та Астахов. Нарком тихцем повіряв свої думки сусідові.

— Бачили? Тепер я розумію, чому всі наші намагання підмінювати колектив театру „Провесень” з середини, не дають бажаних наслідків. Кругас до трупи приймає лише мистецьки обдарованих людей. Хоч і тяжко було, але таких ми знаходили серед партійців та комсомольців. Спочатку давали їм належні інструкції, а вже потім надсилали їх до „Провесня”. Однак, вони в театрі швидко ставали служнячим знаряддям Кругаса. Сед очаровував, полонив їхні душі. Протиставитись його генію ніхто з них не зміг. Вони, разом з усіма „провеснівцями”, тепер моляться на нього. Через те ідея викурити Кругаса з „Провесня” шляхом внутрішніх чвар, остаточно провалилася. А ми його, тим часом, конче потребуємо в Москві.

— Повірте мені, Ананій Силович, що неможливого на світі нічого нема. Я таки знайду спосіб витягти Седа з Києва, хай тільки глибше обізнаюся з місцевими обставинами.

— Вживайте всіх заходів, крім явно репресивних, чи навіть адміністративних. Кругаса треба брати обережно, так наказує сьогоднішня ситуація.

Астахов збирався щось відповісти та Гучарський несподівано рішуче кинув йому:

— Зараз же вийдіть звідси! Сюди йде Сед, я з ним хочу поговорити сам на сам.

Мистецький керівник „Провесня” не встиг відхилити двері льожі, а високий московський гість вже схопив його в широкі обійми.

— Моє серце б’ється в унісон з вашим, Всеволод Михайлович! Ваша радість є й моєю. Тепер я тільки мрію — чергову свою п’єсу доручити вашому талантові.

Кругас трохи заскочений бурхливими виявами почуттів з боку Гучарського, та відповідає спокійно, гідно:

— Дякую, Ананій Силович. Мені приємна ваша похвала. З задоволенням візьмуся й до вашої п’єси.

— Але тільки в Москві, — попереджає нарком.

— Хіба не однаково де?

— Ні, там її побачить цілий світ.

— Київ теж видне місце, он про вистави „Провесня” чимало пишуть в Західній Європі.

— Слухайте, Сед, — міняє інтонацію Гучарський, — як вам подобається театр Каєргольда?

— Прекрасний, він стоїть на найкращій дорозі.

— Ото ж, беріть його під свою цілковиту зверхність і ведіть вперед до соняшних вершин так, як ви це вмiєте робити.

— А Вячеслав Миронович Каєргольд?

— Він... він усунеться. Ми для нього знайдемо інше пристановище. У нас дірок не бракує.

— Нарком! Я не чув цієї вашої пропозиції! — Сед Кругас, не попрощавшись, покинув льожу з гордо піднесеною головою.

**

В „Провесні” зібралися творчі працівники різного віку, мистецьких напрямків та місцевостей. Був тут і зелений молодняк, і заслужені фахівці побутового театру, і представники галицьких земель. Серед цього сорокатоного гурту, знайшлася також актриса колишнього імператорського Маріїнського театру Аліна Зінькова.

Всіх їх Кругас вмiло єднав, вмiло скеровував на визначений ним для „Провесня” шлях. Різноманітність виконавчого складу давала змогу успішно ставити що завгодно: драми, комедії, трагедії, злободенні рев’ю, до оперет включно. „Провесень”, на правду, був універсальним театром. А високо над ним світилася зоря його

блискучого мистецького керівника Седа Кругаса.

Астахов скільки влізло крутився серед „провеснівців”, старанно вивчав, за його ж висловом, „місцеві обставини”. Офіційна посада театрального інспектора наросвіти придалася тут чудово.

Під особливу увагу він взяв подружнє життя Седа Кругаса. Це тому, що режисер і його подруга, артистка Аліна Зінькова, були дуже подібні між собою. Так зовнішньо, як і за психічним складом. Обоє чорняві, з енергійними рисами обличчя, спортової будови, рухливі, запальні. Зінькова виступала виключно у високодраматичних або трагічних ролях, а мистецький керівник ще в ранній молодості починав з них свою кар’єру.

Астахов виходив з заложення, що виняткова подібність людей не сприяє їх зближенню, а ще менше може призвести до любови між ними. Таким чином, подружжя Кругас-Зінькова, є передусім спілкою талантів.

Дійшовши до такого висновку, Астахов сам себе задоволено вдарив по лобі, примовляючи:

— От би Седові попасти на веселу бльондинку, а Аліні на веселого бльондина! Тоді б я зварив добру кашу.

**

Минуло ще кілька місяців. Астахов доповідав у Москві про доручену йому згори справу в Києві.

— Уявіть собі, Ананій Силович, що, здавалось, напередодні неминучого краху, наші акції відразу піднеслися високо-високо. Допомогає нам в цьому, нехотючи, один з надісланих до „Провесня” молодих комуністів на ім’я Андрій Нереза-Мудрицький. Правда, після обробки Кругаса, з нього тепер такий комуніст, як з мене абесінський негус, але з партії його поперти ми ще встигнемо.

Так от, цей Андрій Нереза-Мудрицький, сункин син, вдався такий гарний на вроду, хоч бери йому ноги мий і ту воду пий. Бльондин, з відкритим поглядом сталевих очей, з блукаючою усмішкою на тонких губах, до того кремезний, мов дуб. Аліна Зінькова і втюрилася в нього. Він також за нею й світа не бачить. Там така любов, що й холодною водою не розіллеш. Про це сьогодні всі „провеснівці” говорять.

— Витворився клясичний трикутник: Кругас-Зінькова-Нереза-Мудрицький, — підхопив Гучарський. Літературний сюжет надто старий, проте завжди цікавий.

— А вже ж, — погодився Астахов. — Та подібні трикутники, що ви самі добре знаєте, здебільшого довго не тривають, переважно вони закінчуються скандалом.

— І катастрофою, — багатозначно додав нарком. — Дивіться, щоб Кругас не відібрав собі життя, воно зараз потрібне нам тут, в Москві. Інші, хай собі вішаються, отруюються чи стріляються скільки завгодно. Їх доля нас не цікавить.

— Не турбуйтеся, я вже в цей трикутник встромив свої пальці. Кругаса пильную.

Між іншим, на його місці, я тому Нерезі-Мудрицькому дав би під спину коліном та й по всьому. А Сед каже, що то його один з найталановитіших учнів, якого треба берегти й плекати.

— Ну, а сам Нереза-Мудрицький?

— Він з голови до п'ят відданий Кругасові. Вважає мистецького керівника „Провесня” найбільш геніяльною особою в багатовіковій історії театру.

— А Аліна Зінькова?

— Та теж молиться на свого чоловіка, як на неприродню силу, хоч серцем і душею любить Нерезу-Мудрицького.

— В усіх цих людей голуба кров, товариш Астахов. Не за спадковістю, а по духу, що куди більше важить. У них ідея вища від тіла, від матеріального. Для мистецтва вони готові принести в жертву своє особисте щастя. Шкода тільки, що не для нашого мистецтва.

— Є ще такі чудаки і в нашу епоху. Нереза-Мудрицький вже приходив до мене проситися, аби його відрядити на працю десь до іншої місцевості, навіть згодний керувати драматичним гуртком у глухому селі.

— І що ж ви йому?

— Ясна річ, відмовив. Побіжно ще загрозив йому суворою відповідальністю за дезертирство з важливої ділянки культурного фронту, за саботаж. Хай він залишиться в „Провесні”, аж поки я не заберу звідти Кругаса.

— Цілком правильно, бо зникне Нереза-Мудрицький сьогодні з „Провесня”, пропадуть і наші можливості дістати для Москви Кругаса.

— Факт! Отже, Ананій Силович, далі все виглядатиме так:

Любов не картопля, вона розвиватиметься, всупереч бажанню самих закоханих. Поступове зближення Нерези-Мудрицького з Зіньковою відбуватиметься в межах „Провесня”, воно стане там притчею во язицях. Кругас вражливий, амбітний, ним, зрештою, опанує глибокий відчай. Ось тоді я спокійно візьму його за руку, без найменших труднощів приведу вам знаменитого українського мистця сяди. Без нього ж „Провесень” розлетиться, або, найменше, перестане бути тим, чим є тепер.

Гучарський відчув себе на сьомому небі. Астахов доведе таку справу до переможного кінця. В чудовому настрої нарком попрощався зі своїм бажаним гостем:

— Блискуче! Однак, пам'ятайте про голубу кров, щоб не сталося якоїсь несподіванки!

**

Цієї неділі з самого ранку колектив театру „Провесень” на Дніпрі. Розкішна днина розкішний київський пляж. Тут таки, в піску, понад водою, артисти снідали, на обід готували польовий куліш, а вечеряти вже вирішили поїхати до ресторану. Та від Дніпра відірватися не можуть.

Ще раз ідуть купатися, стрибають у хвилі з вишок, наввипередки прорізають поверхню ріки швидкохідними човнами. А скільки цікавих моментів демонструє уроджений пловець Андрій Нереза-Мудрицький? То ляже на воду, ніби в ліжку, то дзигною завертиться в ній, то дасть глибокого нурка й вирине там, де найменше його сподіваються.

Коли ж „провеснівці” накупаються до сходу, сядуть у коло й давай співати. А слухали їх тисячі людей на пляжі, а акомпонувало їм саме українське сонце!

Навіть з обличчя СEDA Кругаса зійшла зажура, що вже довго його не покидала. Мистецький керівник „Провесня” безтурботно провадив своє дозвілля разом з усіма акторами. Він ще у воді де в чому, і то не без успіху, змагався з Нерезою-Мудрицьким. В загальному піднесенні, в загальній радості не відставала також Аліна Зінькова.

Та день вже добре похилився на вечір. Пора вертати до міста. Швидко приймається ухвала про останнє купання. З ним не баряться.

Подорожній

ПОЕТ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

З спогадів про Закарпаття
(Закінчення з попереднього числа)

Видавець газети „Наш Путь” священик Степан Фенцик не визначався літературними здібностями. Але вже його давно вмерлий батько видавав на гроші не то петербурзького уряду, не то петербурзького слов'янського комітету тижневик „Листокъ” в нікому незрозумілій мові. Стара вдова по Фенцикові розповідала, як її чоловік переважно влітку їздив з Реметчи Порошкова до Відня чи може до Пешту відбирати дискретно гроші в якомусь приватному банкові, які посереднім шляхом приходили туди з Петербургу.

Фенцик-син не знати вже звідки діставав на видання ніким не передплачуваного часопису чималі фонди. Можливо, що з Пешту, зрештою, це навіть в істоті речі не цікаво. Вступні

Один по одному виходять на берег актори, витираються з ніг до голови, бо сохнути на повітрі вже нема часу.

Сед Кругас перебігає очима своїх друзів-співробітників. Бракує серед них лише Андрія Нерези-Мудрицького.

— Ах, він ще й досі у воді, ніяк не може натішитися нею. Завзятий купальник!

Кругас кидає поглядом на ріку, в чималій відстані від себе помічає молодого режисера. Останній сторчем тримається на великій глибині, кожному „провеснівцеві” зокрема привітно махає вгору витягнутою рукою та посилає повітряний поцілунок. З берега гуртом кричать йому:

— Годі, годі, вилазь, мерщій, бо ще тут й заночуємо!

Та Нереза-Мудрицький уперто продовжує своє, норочить не пропустити з привітом жодного знайомого. Нарешті черга доходить до Кругаса. На коротку мить зустрічаються їхні очі. І в ту ж мить напіводягнений Сед, з несамовитим вигуком: — що ти робиш, чоловіче! — прожогом кидається у воду.

Та пізно, Андрій Нереза-Мудрицький швидко пішов на дно.

Бразилія. 29.3 1959 р.

статті до цієї газети довгий час писав Свєржбінські, ужгородський польський консул, що скінчив політехніку в Ризі, дуже добре володів московською мовою та мав безперечний публіцистичний хист. Його уїдливі протичеські статті влучно били в деякі слабкі місця чеського режиму. Але деякі справжні москвофіли, емігранти з Галичини та Буковини не радо дивилися на авторство поляка в „русской газете”, а оскільки вони теж близько стояли до редакції та друкарні органу Фенцика, то збірка власноручно п. консулом Свєржбінським писаних протичеських памфлетів, стала по деякому часі „всенароднім майном”. Консулові довелося припинити своє співробітництво, а без його пера „Наш Путь” змарнів, але виходив далі. Москвофільська розвідка перехопила одного разу лист, в якому зазначалося, що газета має одержати грошову субсидію від амбасадора Гр. Під цими літерами мало бути сховане прізвище польського амбасадора в Празі Гржібовського. Для істинно-мадярського „Н. Путі” складалося дещо небезпечно становище, бо як ніяк польська політика за міністра Бека була яскраво протичеська, отже могло бути, що чехи візьмуться до репресій проти газети Фенцика. Але й на це знайшли раду. Від мадяронської газети поїхала до празького посла Югославії Грізоґоно „слов'янська” делегація, що слізно просила серба, в ім'я слов'янської солідарності, на випадок чого заявити, що в тім листі мали на увазі саме його, Грізоґоно, й що це він, а не хто інший, мав давати фонди Фенцикові. Це дуже цікаве явище „слов'янської солідарності” для оборони щиромадярської гри. Грізоґоно вислухав „слов'янську” аргументацію й погодився оборонити своєю особою zagrożеного Фенцика. Югославія була союзницею чехів і голос Грізоґоно в обороні мадяронських фенциків міг би мати велике значення.

Згадувати про ці справи нам доводиться зокрема тому, що вони були своєчасно завжди дуже добре відомі в колі учнів торг. академії в

Мукачеві, тому що наш Ірлявський знав про все це й інтенсивно „переживав” це.

Слід згадати, що в самому Мукачеві не дуже регулярно виходив, під фірмою місцевої „Просвіти” тоненький місячник „Світло”, який був редагований інж. Романюком та Василем Куриленком, про якого ми вже вище згадували. Інж. Романюк, прихильник синтетичного соціалізму Віктора Чернова, був досить значною постаттю на тлі соціалістичного українського Мукачева і мав деякі нахили впливати на підростаючу українську молодь, яка проте не схилилася вбік соціалізму, навіть синтетичного. Одного разу, приймаючи в себе початкуючого поета з Верховини, інж. Романюк проголосив досить імпазантний виклад про творчість Миколи Бажана, а потім дуже добре й виразно прочитав бажанівських „Сліпців”. Скінчивши, Романюк спитав це зовсім молодого поета: „Як вам це подобається?”, на що той з глибоким переконанням дуже коротко відповів лише двома словами: „Емігранти цікавіші!” І синтетичні романюківсько-бажанівські спокуси та чари одразу розвіялися, наче дим від свіжого вітру.

У тих роках в українській пресі жваво обговорювалося питання причин невдач української політики в рр. 1917-1920. Вказувалося, що тогочасний провід складався з модерних москвофілів та ворогів самої думки про творення українського війська (В. Винниченко, М. Грушевський). Отже не дивно, що синтетично-черновський Романюк з авторитетним виглядом досвідченого збирача трійливих павуків прорік молодому поетові, що так зневажливо поставився до архитворів Бажана: Пльоньте тому в очі, хто вам скаже, що в 1917 р. було можливо створити українську армію... Але крім Леоніда Романюка був ще Бездомний (інакше — Мансветоф) молодий московський поет не без таланту, що старанно проповідував серед визначніших з закарпатської молоді ідеї всесвітності, інтернаціоналізму, але також з підупадаючим успіхом.

Про цих всіх Львів і Леонідів не варто було б згадувати, коли б ці їхні намагання не свідчили про чуйність світових темних сил, збентежених природним розвитком українських націоналістичних ідей, на боротьбу з якими мобілізувалося все, починаючи з старосвіт-

ських фантазій і кінчаючи останнім криком чи шерехом літературної моди лопанської столиці — Бажаном. З Бездомного, до речі, був липовий москаль, бо його предки були справжні татари, а батько його, знаний соц. революціонер Федор Мансветоф довгий час не знав як „самовизначитися” й аж коло тридцятьрічного віку таки нарешті пристав до москалів. Але віддавна вже так повелося, що потурчені часом бувають гірші від турка. Так Бездомний силкувався, напружуючи всі свої досить значні інтелектуальні здібності, нищити українську молодь, що відверталася від стількома чужинецькими агенціями пропагованих московських богів, — нищити чи принайменше стерилізувати — інтернаціоналізмом, цією запасовою зброєю московського націоналізму... Отже ролі були знаменито поділені!

Крім москвофільського напрямку, який майже безроздільно опанували мадяри при допомозі поляків, чехи почали нарешті, побачивши свій крах, утворювати ґрунт для третього, тутешняцько-чехофільського напрямку.

В одному журналіку, почасти близькому до цього напрямку, „Живое Слово” в тих роках умістив статтю один ніби-то український автор. Стаття ця, московською мовою писана, була славослов'єм на честь петербурзького професора А. А. Петрова, що обрав своїм фахом історію Закарпаття. Стаття ця серед українців, а зокрема учнів, викликала велике обурення. Справа ця мала значно ширше значіння, аніж це могло здаватися. Москаль Петров, так само як чех Габріель та різні мадярські історики намагалися спільним фронтом доводити, що Закарпаття ніколи не мало ніякої історії, що тут серед лісових нетрів якимось кублилися напівдикі люди, що ніколи не знали, хто вони й якого роду, коротко — що це було лояльне мадярське бидло без свого обличчя та й годі. Ірлявський, вихований на історії Закарпаття пера проф. Василя Пачовського (який коло десяти років сам викладав у різних гімназіях Закарпаття, спочатку в Ужгороді, потім в Берегові, доки чехи його не нагнали) та історично-патріотичних поезій цього ж Пачовського, які він знав всі чисто на пам'ять і любив наводити мало не що дня в розмовах з знайомими, — Ірлявський при всій своїй доброті не міг зносити навіть згадок про цього професора, який не посоромився і цим разом — своїм давнім

звичаєм плюхнутися на підлогу й човгати перед московським псевдо-вченим, який навмисне викривлював історію цієї частини українських земель.

Знову ж таки чехи з мадярами, так само як давніш Пагодін щодо цілої України, доводили, що українці не тутешні, що вони зовсім недавно поприлазили з закордону так, напр., чех Габрієль на підставі реєстрів великих маєтків графа Берчені доводив з фактами „в руках”, що українці такі й такі, тоді то й тоді то прийшли з того боку Карпат. Картина була справді дуже повчальна, коли чех Габрієль видав свою працю, мадяри в Будапешті дуже навіть зраділи, от, бачите, слов'янський брат знайшовся, що довів, що українці на Закарпатті, то „пржівандровальці”. А в дійсності в реєстрах берченських маєтків були рівнож занотовані дуже численні випадки відходу населення з Закарпаття в Галичину і цього процесу відпливу Габрієль не згадав ані єдиним словом!

Отже так робилася чесько-москво-мадярська історія, от блискучий приклад мадяро-московсько-чеської „історичної співпраці”.

Такий просто „мошеничеський” стиль і такі люди взагалі не подобалися Ірлявському, в основі характеру якого була чесність та прямота.

Його позаочний учитель Василь Пачовський, що страшної осені 1919, видавши в Кам'янці на Поділлі свою невеличку, але повну вогню, ритмопрозою писану поему (де головним мотивом було: не журтеся воріженьки, Україна буде — перебула Тамерлана і вас перебуде), переїхав до Ужгороду. А в Ужгороді, здається під час листопадового свята р. 1920 на своїм викладі про сучасну недолю України не забув згадати її ролю французького десанта в Одесі, що сприяв большевикам та денікінцям, бо був ножем у спину України. Начальник окупаційних військ на Закарпатті, французький генерал, що сидів у першій ряді слухачів, був цим незвичайно обурений та демонстративно опустив збори. А потім французи та чехи домагалися, щоб Пачовський вибачився перед генералом, але Пачовський становчо відмовився просити вибачення, хай би це був і сам начальник окупаційних військ.

**

Ірлявський, будучи вже в Торговельній Школі в Мукачеві одного разу приїхав до Уж-

городу, шукаючи мене, але якось не знайшов, лише залишив листа у видавця Юрія Тищенка-Сірого. Не мав і я щастя в розшуках його й познайомився одного разу коло 20 серпня 1938 в Ужгороді в Підкарпатському банку, де Ірлявський відбував по скінченні Академії банкову практику. Побачення було дуже коротке, бо я спішив далі до Ясіня. Поет був невеселий, ніби засмучений. Мабуть банкова праця та ще в літі не дуже припадала йому до вподоби.

Після цієї першої короткої зустрічі в Ужгороді 20 серпня 1938 р. по двох місяцях, наприкінці жовтня ще зустріч з поетом в його помешканні коло ужгородського летовища. Була вже осінь, несподівано рання, як для Ужгороду. Навколо дому, де мешкав поет, землю рясно вкривало опале виноградне листя... На другий день поет мав виїхати на високошкільні студії в Празі, чи власне ще перед тим на короткий час відвідати свою Ірляву. Довга розмова з молодим поетом — сумовитим та зосередженим. За кілька днів по тому до Ужгороду мали вступати мадяри.

Настрої тих днів поет змалював у вірші „Ми не піддалися, тільки відступили”, уміщеним у першій збірці його віршів, що незабаром вийшла у Празі.

А потім, мабуть вже на початку р. 1939, коли поет повернувся з Праги на Карпатську Україну, цим разом вже до Хуста, ще кілька раптових зустрічей... Здебільшого на маніфестаціях проти чеського генерала Прхали. Коли закарпатське сонце так добре припекло, а підлітки-хлопці, звисивши ноги з дзвіниці хустської церкви гукали — про Прхалу — „долі з ним на Думен” (місце відокремлення на цій високій горі), й коли так виразно згадувались чомусь рядки з давніх віршів Маланюка:

Наш хмурий Бог не став нам оборонцем:
Він присудив горбату путь Голгот...

Аж нарешті надійшов той день, коли, збудившись вранці, я почув під вікном тяжке гупання чобіт чесько-прхальської армади, що співала свою старовинну бойову „пісничку”:

Дам сі наліт гектолітр пива...

Ну, коли вже аж цілий гектолітр, то вже справа ясна. Дійсно, прхалівці оточили з кулеметами Січовий Готель... У порохівім ди-

О. Киляни

УКРАЇНА В ЛЮВРІ

До грандіозної та прекрасної збірки найліпших творів світового мистецтва, українська бджола принесла до Лювру і свій стільник запашного степового меду.

В самому центрі масштатичної будови розміщена зала, де зосереджені вітрини з золотими виробами нашого степового мистецтва. Більшість з них походить з східного Криму, з Босфорського князівства, де на початку минулого сторіччя були розкопані могили

му того дня й двох наступних я ніби ще бачив поета... На Корзо з малою валізкою в руках. Я йому щиро порадив не чекати вступу маляр до Хусту.

Потім виявилось, що він по відступі мав можливість добратися до Югославії, а звідти через Відень, опинився на якихось каналських працях у Німеччині в Гарці. Звідти поет писав свої обурені листи до знайомих у Празі, дуже не задоволений умовами цієї праці. Аж десь в осені того ж таки року він переїхав до Праги. Переїхавши з Німеччини, поет коротко під час першої зустрічі зазначив: „нам з німцями не по дорозі. Німці потребують Україну, але для себе”. У Празі поет займався передруком на машині рукописів для збірника „Карпатська Україна в боротьбі” тощо. Деякі рукописи, зокрема М. Чирського та О. Ольжича були дуже нечіткі. Поет не раз просив знайомих з стилем письма цих двох авторів допомогти йому відчитати ці гієрогліфи...

Остання справді виразна розмова — в день 20 чи 22 січня 1940 р. — в день народження поета — глибоко вкарбована в пам'ять. Поет сумовито й тихо згадував своє життя від дитинства, свою Ірляву, своїх батьків, шкільні роки.

Десь за два роки по тому в грудні 1941 р. в Празі знайомі одержали кілька листів від нього з Києва. Поет виразно та яскраво писав, що діється в загарбаному герренфольком Києві... А потім лист, в лютому 1942, зі Львова від одного молодого українського історика, (М. Андрусика), якому пощастило вибратись із Києва, про мученицьку смерть Олени Теліги, Ірлявського й багатьох інших... Листи ці приходили, звичайна річ, не через пошту, а з оказіями, й значно спізнювались.

Оце все, що пригадалось з розмов та спіткань з поетом Срібною Землі.

скитських володарів з безліччю дорогоцінних річей мистецького виробу. Як водиться москалі найдене пограбували. Частину річей продали в Одесі, більшість же перевезли до Санкт-Петербургу, до Ермітажу. Під час кримської кампанії 1854-го року, союзники дограбували те, що залишилося після московської крадіжки. Така історія колекції українських скарбів Лювру та Британського Музею. Люврські речі походять здебільшого з Куль-оби, всі вони пантікамейського, місцевого виробу. Це бляшки найрізноманітніших форм, нашиті на парадну ношу володаря, в якій його й було поховано. Певно ціла ноша вилискувала від золота. Бляшки створювали певні візерунки, орнаменти тощо. Найцікавішою з них є та, що зображує сцену побратимства двох скитів, які сидять один поруч другого і п'ють разом, одночасно з рогу. — Це був чин побратимства, коли то обидва побратими розрізали собі на руках жили, виливали кров до келиха, доповнювали вином та одночасно випивали цю суміш до краплини, з цього часу вони ставали „анда” — побратими, тільки смерть могла знищити такий союз. Історичний приклад є життя та діяльність двох великих „анда”, які стали запеклими ворогами: великий каган Ченгіз-Хан та анти-Цезар Джамука. В епічному листі, що надіслав Джамука до свого побратима він цілу вину за зраду бере на себе і благає Тамуджину його забити.

Згадана бляшка виконана суто реалістично, певно грецьким мистцем, який працював в золотарських майстернях столиці Босфору на службі та на замовлення скитських достойників.

З інших збірок в Люврі степового мистецтва звертає на себе увагу горішня окраса держка прапору військового степового з'єднання. Ця окраса утворює фантастичну потвору, суто степового стилю, якогось мітичного звіря. Як відомо прапор етеповиків складався з хвостів (здебільшого числом дев'ять) тварин, які (азійський невеличкий бик, який легко переносить рідке повітря гімалаяйських верховин), або з хвостів коней — пережитком такого прапора була у запорожців т. зв. „чолка” — спис з одним кінським хвостом.

**

В залі Аполлона, найбільшій в старому Люврі, де тепер містяться коронаційні регалії та клейноти французьких володарів і де в старі часи відбувалися святочні помпезні прийняття та свята, в одній з вітрин покладена чудова емаль, яка могла бути окрасою корони нашого князя. В українському походженні емалі сумніватися не можна. Вона зображує Апостола Павла та виконана в золотарській техніці перегородкової емалі, техніка якої була дуже поширена на наших землях в часах X-го — XIII-го сторіччя. Звичайно Київ був центром емалевої техніки, в ньому, або в ближчих околицях, в могилах, або в захованих кладах знайдені рідкісні збірки цього дорогоцінного, шляхотного, аристократичного мистецтва. Знахідок емалів чимало на наших землях. Щодо мистецького

рівня, то вони перевищують візантійські взірці константинопольських золотарів.

Техніка передгородкової емалі вимагає від мистця не тільки повного опанування чисто мистецького вміння, але рівночасно і ґрунтовних технічних знань. Емаль виконувалася, в загальних рисах, таким чином: на тоненькій золотій платівці майстер голкою креслив зображення, портрет, або орнамент. На це креслення щільно нальотувалися тонесенькі золоті стяжки (часто завширшки менше одного міліметра). Таким чином ціла площа платівки була перегороджена і уявляла з себе сітку дрібосеньких скриньок, в які мистець насипав сполуки найрізнобарвного шкляного пороку. Ця частина праці вимагала великої уваги та пильності, бо найменша помилка, навіть негочність, може знищити вщент усю вартість довготривалої праці. Коли всі скриньки були заповнені шкляним порохом, майстер обережно клав золоту платівку до спеціального горна, де порох розтоплювався і обертався в шкло. Коли горно ставало змним, майстер виймав клейнод, який розквітав на сонці всіма барвами веселки. Звичайно, я не можу тут вводити в деталі надто складної золотарської роботи, наприклад на те, що різні сполуки шкляного пороку топляться під різними температурами, отже, треба заповнювати порохом ті скриньки, шкло яких вимагає найвищої температури, охолоджувати платівку і поступово посипати відповідним порохом ті комірчини, які вимагають все нижчої температури. До того ще часто-густо буває так, що складні порохи шкла майже не різняться один від другого, але саме шкло по розтопленні буває різнобарвним: червоним, жовтим, або зеленим, або іншого напруження фарби, не того, який хотів мистець і т. д.

До піднесення мистецького значення такої емалі долучається ще й те, що крім барви в ній грає промінь сонця, що проходить скрізь шкло і виблискує на золотій платівці. Таким чином, емаль грає на сонці, як клейнод, складений з багатьох дорогоцінних каменів.

Наш люврський клейнод був у складі безцінної колекції, що належала київському дідичеві Звенигородському, який продав її американському дукачеві Морганові. Морган розбив колекцію, більшість залишив собі, частина попала до Лювру, частина в Метрополітальному Музеї в Нью Йорку, де вона, як і в Люврі зачислена до візантійських скарбів.

На тому ж поверсі, де міститься ця зала Аполлона, в залах присвячених європейському малярству знаходимо ще дві прекрасні перлини, які принесла Україна до Лювру, обидві належать нашим великим малярам Левицькому (1735 — 1822) — портрет Голіциної, та Боровиковському (1757 — 1825) — портрет Люїзи фон Баден — жінки царя Александра I-го.

Дмитро Левицький уродився на Глуховщині в родині Пан-отця Григора, відомого графіка, якому оздоба нашої книги завдячує серію майстерних творів в цій остільки важній галузі чорно-білого малярства. Освіту Пан-отець здобув у Німеччині і майже ціле жит-

Петро Кізко

Ліквідували, тепер реабілітують

Нема потреби доводити важливості порушеного тут питання, скільки воно кидає світло на політику большевицької Москви супроти України в цілому та на спротив окупантові з боку українського народу і його інтелігенції — літературно-письменницьких кадрів. Звичайно, це питання потребує більш докладних та ширших з'ясування, і це завдання під силу хіба нашим досвідченим та видатним літературознавцям і критикам. Але нам хотілося б усе ж поділитися з українським читачем на еміграції тими матеріялами, які вдалося зібрати з різних літературних видань і публікацій в Україні і на чужині.

Минуло багато років після розгрому української культури, що розквітла в національній революції, і Москва, звертається до т. зв. рега-

~~~~~
 тя заховав велику прихильність до найбільшого велетня в графіці — Дюрера.

Він передав в спадщину синові не тільки все своє, сформоване в Європі, знання, але й талан, який у Дмитра виростає до степені генія. Левицький був портретистом типу Ватто (Жіль!), але замість затишної меланхолії останнього, у Левицького була нестримана, їдка іронія, яка часто переходила в сарказм при малюванні московських вельмож, а малював він десятки портретів московської „аристократії“. Він кпив з неї, підкреслюючи татарські косоокі обличчя з акцентованими вилицями, вони аж досі, роблять відштовхуюче враження малп, одягнених в пишні паризькі строї перелото сторіччя.

В портретах же європейських людей: Дідро (Женева), Пан-отця Григора, Даміа, або Уршули Мнішек, Левицький підходить до моделі не як сатирик, лише як портретист типу Рембрандта, якому дорівнює в цих портретах.

Боровиковський походив з великої родини, де всі були релігійними малярами: батьки, дядьки і п'ятеро братів. Всі вони бралися розмальовувати церкви, чимало з них ще було на Полтавщині поки безбожний москаль не знищив їх. Десь біля 1787 вже не молодиком залишає військову службу, аби присвятити себе тільки малярству. В Петербурзі Боровиковський чекав не абиякий успіх. Його портрети московських пик вражають якимось серпанком поетичности та нятяком на повну грацію остільки невластивий москалям. В портреті Лювра, який є витриманий в зелькуватих тонах аксесуарів, худорлява і доволі бридка німкеня прикрашена підлесливим малярем. Це, певно, офіційний портрет цариці. До речі: ні одного москаля або московського виробу в Люврі нема.

білітаційного курсу в українській літературі, тобто, починає притягати до історії літератури живих і мертвих колись репресованих і закатованих письменників.

Вже в кінці останньої війни Москва „милує” поодиноких українських письменників. А після проголошення Хрущовим на XX з'їзді московської компартії війни „культу особи” Сталіна, а відтак цілої кампанії по т. зв. відсталізації (1954-55) регабілітаційний курс Москви особливо посилюється.

Відразу по війні в українській літературі знову появився видатний гуморист Остап Вишня, що відбув десятирічне заслання на московській каторзі. Десять років для Вишні було замало, щоб спокутати свої колишні „гріхи” перед окупантом і большевики для повної „регабілітації” послали Остапа Вишню в області Західної України, в ліси Карпат, разом із групою інших письменників (М. Рильський), . . . кликати українських повстанців з УПА складати зброю в боротьбі з московським большевизмом. Після тих своїх пропагандивних рейдів Вишня написав і видав збірку „гуморесок” „Самостійна дірка” (в пізніших публікаціях вона вже називалася „Самостійний смітник”, хоч обидві назви звучать досить глупо). Цим кроком Москва ще раз засвідчила, яку вона має „мораль” і який її, так гучно пропагований, новий комуністичний „гуманізм”: — посилати змучену і знесилену московськими концтаборами людину закликати складати зброю тих, що підняли зброю проти московських концтаборів! Це — безприкладне варварство.

Почали появлятися в українських советських літературних органах прозові та поетичні твори і статті Б. Антоненка-Давидовича, В. Гжицького, М. Гаска та ін.

Щойно по тих публікаціях стало відомо, що Гжицький, Антоненко-Давидович, Гаско живі. Очевидно, ніхто з них ніде не може проголосити, де вони були довгі роки після їх зігнання. (В деяких історико-літературних виданнях на чужині зазначалося навіть, що Гжицький був знищений).

В різних виданнях і публікаціях появились твори або бібліографічно-критичні, розвідні статті та нотатки про ті твори таких регабілітованих письменників: М. Куліша, О. Дорошкевича, А. Шмигельського, Ю. Меженка, В. Щу-

рата, М. Возняка, М. Деркача, А. Паніва, І. Микитенка, Зінаїди Тулуб, М. Ірчана, В. Бобинського, Г. Коцюби, Я. Мамонтова, В. Блакитного, Д. Загула, О. Влизька, І. Кулика, А. Крушельницького, Д. Гофштейна, В. Поліщука, Є. Плужника, Л. Курбаса, І. Кириленка. Серед регабілітованих не видно: М. Семенка, К. Поліщука, Г. Шкурупія, Марка Вороного, Л. Могилянської, Миколи Філянського, Г. Косинки, не кажучи вже про М. Івченка, Старицьку-Черняхівську, А. Ніковського, А. Річицького. Ніде не згадується в сучасній українській літературі під советами Чечвянського та Вухналя.

За регабілітаційного періоду знову появилися колись вилучені твори: романи Гордія Коцюби „Нові береги”, „Родючість” та „Перед грозою”; п'єса Я. Мамонтова „Республіка на колесах”; роман В. Гжицького „Чорне озеро” (вийшов у „Радянському письменнику” в 1957 р. в новій редакції, за якою „зм'якшено” яскраво випуклий у старому виданні дикий московський шовінізм); поема „Смерть Франка” та поезії „В притворі Храму” Василя Бобинського; роман Зінаїди Тулуб „Людолови” (більше як двадцять років не був друкований); вибрані твори О. Досвітнього в перекладі на російську мову під назвою „Избранное”, видані видавництвом „Советский писатель” у 1957 р.; твори І. Микитенка („Диктатура”, „Соль на флейті”, „Кадри”, „Дівчата нашої країни”, „Бастилія Божої Матері”, „Вуркагани”, „Ранок”, „Брати”, а окремими виданнями томи повних його творів, включно з публіцистичними статтями, ранніми віршами); твори Григорія Епіка „Вибране” (романи „Без ґрунту”, „Перша весна”, „Петро Ромен”, кіносценарій „Марина”); твори М. Куліша (очевидно ж, далеко не всі); драматичні й прозові твори М. Ірчана („Дванадцять”, „Родина щіткарів” і ін.); у виданій у Києві 1957 року „Антології української поезії” вміщено вірші Євгена Плужника та Валер'яна Поліщука.

Сучасний український советський поет і літературознавець Степан Крижанівський у статті „В духовну скарбницю народу” („Дніпро”, жовтень 1958 р.) відкопує поетичну творчість Андрія Панів, колишнього чільного „плужанина” та викладача української літератури в Харківському Інституті Народної Освіти, Дми-

тра Загула, Леоніда Зимного, Михайла Скуби та П. Капельгородського.

Микола Бажан на IV з'їзді українських письменників у березні 1959 року застерігав українських літераторів перед небезпекою втягнення до регабілітованих імен „реакціонера” Богдана Лепкого та „несправедливе огульне всепрощення” театральномистецькій творчості Леся Курбаса (свого часу у „Вітчизні” появилася була редакційна стаття з виправданням Курбаса під наголовком „Про білу пляму” в історії українського радянського театру”).

В останні роки почато видання творів ряду дожовтневих письменників, зокрема західноукраїнських, які раніше були большевицькою цензурою заборонені. До них належать твори Євгенії Ярошинської, Наталі Кобринської, Ульяни Кравченко, Дніпрової Чайки, Любові Яновської, Стефана Коваліва, Степана Чарнецького і навіть Андрія Чайковського, сказати б, „галицького Кащенко” (його творчості була присвячена велика стаття Ю. Мельничука в одному з чисел львівського журналу „Жовтень”).

Опубліковано твори Пантелеймона Куліша та Олександра Олеся. Щодо останнього, то в українській совєтській літературі виникли гарячі суперечки, які саме твори Олеся треба зараховувати до „прогресивної” літератури, а які — до націоналістичної. В усякому разі, з поетичної творчості Олеся беруться лише ті його твори, які не мали прямого відношення до національних мотивів.

Регабілітаційну політику большевиків в українській літературі недремні сили національно свідомішої частини сучасних українських письменників пробують використати проти самих большевиків. Вони розсовують рамки установленого партією і владою і регабілітаційний струмок часом стає бурхливою рікою. Щоб зупинити й приборкати цей гін, московсько-большевицькі цензори над українською літературою дали наказ їх літературному відпоручнику Миколі Бажану зробити літераторам і критикам таке застереження:

„... Серед багатьох імен, що заходами партії (були знищені, — П. К.) зараз від несправедливих обвинувачень очищені (який же стиль, яка гра словами! — П. К.), наведемо такі імена, як Микола Куліш, Мирослав Ірчан,

Василь Блакитний, Іван Микитенко, Іван Кулик, Антін Крушельницький, Давид Гофштейн, Олекса Влизько. Їхні кращі твори видаються...

Але... треба відкинути... тенденції суцільного вихвалання...

Тенденція згладжувати клясові протиріччя, заперечувати плідність боротьби проти чужих, ворожих, формалістичних тенденцій почувається і в... статті, теж надрукованій на шпальтах „Вітчизни”. В редакційному виступі „Про білу пляму” в історії українського радянського театру” весь творчий шлях видатного українського театального діяча Леся Курбаса малюється як шлях, увесь, мовляв, раніше несправедливо засуджений. Отже, робиться спроба всю діяльність цього талановитого, але повного внутрішніх протиріч і збочень мистця малювати як діяльність суцільно вихідну і послідовну щодо її наближення до позицій соціалістичного реалізму...” (З доповіді на IV з'їзді українських совєтських письменників в березні 1959 р.).

**

Які причини спонукали большевиків звертатися до регабілітації ними ж винищених письменників або ними вилучених творів?

Цих причин, на наш погляд, є кілька:

1) Витворена в наслідок большевицького терору порожнеча в літературних кадрах і в зображенні певних періодів історії.

Якщо б викреслити імена і твори всіх репресованих та знищених большевиками письменників, залишилася б велика „біла пляма”, порожнє місце, і окупантові України нема чого сучасному поколінню показати в тій історії. Не могли ж большевики в своїй історії показуватися перед маси з кількома іменами письменників, „творців” совлітератури, тим більше, що маси й так знають — напишуть це большевики чи ні — справжню історію розвитку української літератури, від її найдавніших початків і досьогодні. Треба було, щоб показати всю „багатогранність” розвитку совлітератури, якогось виходу. І большевики знайшли цей вихід в регабілітації.

2) Непогасний спротив України московсько-большевицькому окупантові, що завжди знаходив і знаходить свій вияв у найрізноманіт-

І. Хорольський

КУК НА ДИПЛОМАТИЧНИХ МАНІВЦЯХ

Приїзд самодержця московського царства з „августейшою” родиною, добраною свитою та величезним багажем в гості до Америки — став гучною подією. На це є багато спонук, але не в них діло, а в самому гостюванні. Слідкуючи за реакцією американської спільноти, приємно ствердити, що основна її частина, ота американська гушта і думаюча спільнота зустріла „царя” з бугаїною шиєю і плотоядними вишкіреними зубами, холодною непривітністю, з якої пробивалася стримана ворожість. Навіть ділові кола, що, за всіма ймовірностями, ініціювали запрошення кремлівського боса, від яких він сподівався, після усунення „дискримінації в торгівлі”, здобути шматочок „ковбаси” чи „сала”, щоб підмастити збанкротований в теорії і практиці московський комунізм, не виправдали всіх сподівань гостя.

Микита любить гостювати. Він побував в Індії, де його зустрічали з імператорськими почестями, їздив з подарунками до королеви англійської, близького родича якої — Миколу II — большевики вандальськи замордували. При цих відвідинах він безцеремонно виявив своє політичне кредо: „нащо мені опозиція, говорив він в Англії, — самому собі бліх за комір напускати, чи що”. Промацавши багато людей в різних країнах, Хрущов оце вибрався до американців.

ніших ділянках життя поневоленого, але нескореного народу.

Не маючи змоги силою придушити той спротив, Москва завжди, коли вона приходила до скрути, коли їй важко ставало в боротьбі з Україною, — вдавалася до різних тактичних „поступок”, „послаблень”, тощо. Реабілітаційна політика московських большевиків в Україні — це теж свого роду „поступка” для розбурханих і невдоволених українських мас, особливо ж у час, після другої світової війни та в час т. зв. відсталізації.

Своїм реабілітаційним курсом в невілній українській літературі Москва продемонструвала слабкість своїх шовіністично-імперіялістичних і міцність українських національно-визвольницьких позицій.

Холодний душ, в якому скупали американці московського диктатора, спершу у Вашингтоні, потім в Нью Йорку і в Лос Анжелосі, дуже не сподобався гостеві, та про це не знатимуть по той бік заслони.

**

Українська спільнота ЗДА і цим разом організовано виявила свою непримиримість до окупації України московським большевизмом. В усіх містах відбулись протестаційні демонстрації, учасники яких остерігали Америку не вірити Москві і закликали підтримати змаг народів поневолених Росією. У спеціальних зверненнях, виданих УККА і Організаціями Визвольного Фронту, навітвлено колоніальну політику большевизму в Україні, що її здійснював і нині переводить Хрущов.

Не обійшлося і без виступу „незалежної” від українців „якоїсь” групки письменників і якихось громадян. Відозву свою, спрепаровану в знаній політичній лябораторії і надруковану „демократичними” черенками в „прогресивній” друкарні, доручалося в Нью Йорку українцям. Але ті тенета, в які думалося заманити „незалежних” ще, — значення і впливу не мали. То річ звичайна, бо на те й існує сітка комуністична, щоб ловити легковірних національних безбатченків. Про ті речі чомусь простувато натякнув і „гість”. Зустрівши Еллена Доллеса, він сказав йому: „Ми читаємо ті самі зведення. Чому б нам не домовитись і не створити спільну американсько-советську розвідку”. Оті, „незалежні” від української громади, оператори тієї сітки, в зверненні вилаяли націоналістів і УККА за нечемність до Микити і закликали українців бути чемними з прем'єром Хрущовим, бо їхній звичай велить поступати за засадою: „Гість в дім — Бог з ним”. Та річ не дивує, бо вона передбачувана була, як і передбачені були літературні творива з-за синього океану, що появилися в дні приїзду Хрущова — то все в демократичному пляні розкладу української спільноти.

Несподіваним і дивовижним був дипломатичний виступ президії Комітету Українців Канади (КУК). Як Пилип з конопель, президія КУК виступила з телеграмою до ката України, виславши її через советську амбасадку у Ва-

шингтоні. А щоб їхня дипломатія набула розголосу, то телеграму надіслано до Білого Дому, представникам ООН — всім, всім. Телеграму ту підписали президент о. д-р В. Кушнір і генеральний секретар КУК-у — В. І. Сарчук.

Пригадавши статтю Хрущова в американському журналі „Заграничні справи”, провідники української спільноти в Канаді вирішили надоумити Хрущова. Вони доводять і переконують московського боса, що Україна — це не Техас і не Каліфорнія, а є „історично давнішою, як Росія” і ви, мовляв, помиляєтесь, бо „дотепер ви самі відмічували відрубну, національну ідентичність української нації”. Отаке рубнули про „відрубність”. Де і коли большевики, а зокрема Хрущов, говорили про відрубність України? Та в тім то й суть, що вся політика большевиків послідовно скерована на те, щоб відрубність чи окремішність української нації заперечити перед світом і вбити чи ліквідувати в самих українців. Викорчовуючи її (відрубність), большевики не завагалися організувати голодову облогу, про яку дипломати КУК-а згадують в телеграмі, як про голод, не кажучи який. Важко повірити, щоб президія КУК-у, пишучи таку ноту до Хрущова, не знала, що сорок років іде невгаваюча війна большевицької Москви проти України, в якій большевики намагаються ліквідувати саме національну відрубність. Для ліквідації її і відкомандирував ЦК імперської партії Хрущова на Україну з повноваженнями московського генерал-губернатора в ролі секретаря ЦК КПУ. На першому своєму виступі в Києві, в кінці 1937 р., він, як представник московського шовінізму, заявив, що „сила українського народу насамперед у єднанні з російським народом”. Того ніколи ні він, Хрущов, ні Кремль, не відкликали, навпаки, посилювали тиск на оте з’єднання. Всякий вияв національної окремішності большевицька Москва нещадно побоює в культурі, економіці і в суспільно-політичному житті української нації. Тому то, на всіх виданнях українською мовою ставиться штамп „на украинском языке” і це завів ніхто інший, а Хрущов, якого президія КУК-у вважає „дотепер” „відмічувачем” української відрубності.

Коли б дипломати КУК-у завдали собі трудно зрозуміти суть і засади нинішньої війни Москви з Україною, вони б не говорили про

толерування Хрущовим будь-коли нашої відрубності. І напевно не мали б охоти повчати його словами: „Ви повинні зрозуміти фундаментальні різниці між Україною, історично давнішою, як Росія, і названими стейтами”. Простакуватий на вигляд Хрущов, пишучи згадану статтю, напевно добре розумів — за що йде спір поміж Москвою і Україною, а дипломати КУК-а, попавши у вир коекзистенції, цього не збагнули і, у своїй телеграмі, взялися облаго-розумлювати Микиту.

Малорос і російський чорносотенець Володимир Шульгин, десь за кілька років перед I-ою війною, в брошурі „Ненависть или примерение”, так формулював засади спору і війни Москви з Україною:

„Хай буде на вибір дві можливості! Перша. Немає не лише „самостійности”, а навіть і автономії. Україною правиться на точних підставах петербургського обіжника. Але обіжник той... вбиває в людину думку, що вона є нарід український; що ніколи ні в сні, ні на яві український народ народом російським не був, що росіяни — це ті, що живуть у Москві і Петербурзі; що Богдан Хмельницький вибивав з неволі не „русский”, а український народ. Друга. Повстала самостійна полуднева російська держава, з королем Малия Руси на чолі. В цій королівстві дають свобідно розвиватися народів руському або малоросійському. Я без вагання вибираю комбінацію номер два. Чому? А тому, що король Малия Руси завжди, зрештою, договориться з імператором всеросійським... Але, коли вбити в нарід, рівний чисельністю майже народам французькому і англійському, що він нарід зовсім відрубний, то цей нарід зробить страшне повстання. Бо і на що ж жити 30-мільйоновій громаді зовсім самостійного народу несамостійним життям”.

Большевики, як і нинішній хазяїн імперії, в своїй колоніальній політиці завжди кермували наукою Шульгина. Форми співжиття достосовували до обставин і вимог, а зберігали колоніальні засади, ніколи не припиняючи боротьби з відрубністю. А дипломатам КУК-у здається, що Хрущов дотепер „відзначував” національну відрубність, а тепер чомусь „відзначувати” перестав, то треба його направити.

Але діло ще й не в самому змісті телеграми. Діло в тому, що провід національної спільноти, який репрезентує її назовні, і то спільноти, що стоїть на становищі повного заперечення системи, яку очолює Хрущов, — здумав переконувати ката України, не порівнювати її з Тексасом. Невже автори дипломатичної телеграми хоч на хвилину могли припустити, що

А. Орликовський

ЛЬВІВ 3-ПЕРЕД РОКУ

(За звідомленням польського журналіста Філіпа Бена)

В польському щоденнику із Лондону „Дзеннік Польські” і „Дзеннік Жолісжа” (об'єднані часописи в один спільний) появилася в квітні цього року серія статей визначного жидівського журналіста з давньої Польщі Хрущов, прещедро нагороджений Москвою за викорінення української державности і перетворення України в московську провінцію, не розуміє різниці між Тексасом і Україною. Важко в це повірити. Тоді нащо ж висилалася та телеграма? Хіба на те, щоб дати знати про себе.

Коли вже говорити про порівняння, якого вжив Хрущов, то воно ж не його, а позичене у Кеннана і висловлене, як дипломатичний засіб, перед поїздкою до Америки. Може думали скомпромітувати тим Хрущова? Так чому цього не робити нормальним способом, через дискусію в журналі, де поміщена була стаття московського боса?

В боротьбі є певні засади і не вільно їх ламати. КУК, що очолює українців Канади, здумавши повчати Микиту І, ці засади зламав і перекреслив. Коли кожна клітина української спільноти почне дипломатично контактуватися з ворогами на свій розсуд, то витвориться те, чого добиваються большевики: змішання всяких понять. Над цим бо й працюють оті невидимі сили, розставлені Москвою. Хто думає, що через контакти з представниками московської окупаційної влади можна чогось досягти, — той наражає змаг наш на поважну небезпеку. В чикагській газеті „Українське життя”, на першій сторінці видруковано, як сенсацію, телеграму КУК-у, а на другій сторінці „уболювається”, що українська громада Чикага не виявила одностайности в зв'язку з приїздом Хрущова. Якщо така дипломатія має місце в нашому житті, то немає чого дивуватись байдужості громади.

Любителі дипломатичних контактів, подібних телеграмі КУК, хворіючи на співіснувальну пошесть, велику дозу якої привіз Хрущов до Америки, часто говорять так: Розмовляє ж Президент, розмовляли й інші, чому б і нам не пробувати? Українська приповідка на це відповідає: „Коваль коня кує, а жаба й собі ногу дає”.

— Пилипа Бена, який перед 1939 роком працював в Лодзі та з приходом більшовиків на З. У. З. якийсь час бував і у Львові. По якомусь часі П. Бен був засланий большевиками в Сибір, а після угоди польського еміграційного уряду з Сталіном виїхав з СРСР, як член польської армії ген. Андерса. Від 1956 р. ред. П. Бен є кореспондентом французького „Ле Монд” в Парижі та „Маарів” в Тель Авіві. 28 червня 1958 р. був на познанських торгах та свідком тодішньої „весни в жовтні” — познанських розрух. Його статті з Польщі були друковані в багатьох журналах та часописах світу.

Як представник „Ле Монд” та „Маарів” — рік тому, в жовтні 1958 р. ред. Бен відбув подорож по СРСР, відвідавши Москву, Ленінград, Ригу, Київ та Львів.

Польський ньюйоркський „Нови Свят” помістив був свого часу усі статті ред. Бена з подорожі по СРСР, крім репортажу... про Львів.

Подасмо головне з репортажу ред. Бена про Львів. Зрозуміло, що в описі Львова ред. Беном дуже помітний старопольський великодержавний патріотизм, який переходить часто в шовінізм, винесений з польської школи виховання.

Редактор Бен прилетів до Львова з Києва двомоторовим „Ілюшіном”. цієї марки літаки курсують нині на відомій усій лінії Київ — Львів — Ужгород — Ву-дапешт — Відень. Цей тип літака, стверджує ред. Бен, який курсує майже на всіх советських лініях та є по внутрішньому влаштуванню хіба найбільш занедбаним з усіх літаків на світі. „Ілюшіни” мають ніби відповідати американським „Дакотам”. Кабіни в літаку брудні, сидження витерті, старі, бракує поясів безпеки. Пасажирки переважно самі мусять носити свої пакунки та в час їзди, часто довгогодинної, їм не подається ніяких напоїв чи харчів.

Львів ред. Бен знав з часів „семпер фіделіс” Польщі, з часів польсько-українських конфліктів та першого советського панування в рр. 1939-40. Все ж таки, коли висів з літака, запримітив, що летовище в Скнилові в кілька разів більше, як було за Польщі. На летовищі стоїть потужна палата з видними колюмнами, мраморною мозаїкою. Усе в стилі „соціалістичного реалізму”. Цей люксусовий вигляд будинку надто контрастус з виглядом подорожніх — селян, які, сидячи на мішках з борошном, чи скринях із вистрашеними гусьми, чи курми, дають дуже непривітний образ. Пасажирки ждуть на дальше летунське сполучення до Станіславова, Ужгороду, Одеси чи Дніпропетровська.

Ред. Бена на летовищі ждала вже ясноволося дівчина, яка „радісно” привітала закордонного гостя, заявляючи, що є першим закордонним гостем від літ. Була дуже вдоволена, довідавшись, що може перейти з ломаної англійської на російську мову, яку добре знав ред. Бен.

Хоч Львів переходив кілька разів воєнні завірюхи, знищення, місто в загальному таки уціліло, вулиці

чисті. Чистять їх опівночі (як і в інших совєтських великих містах). На головні вулиці виходить юрба жінок з відрами та мітлами в товаристві кількох моторових поливачок і кілька годин прямо шурують місто. Не кожний устрій економічний може дозволити собі на такий „люксус“, твердить ред. Бен.

Впроваджено рівно ж приписи про „дрібне“ хуліганство, за якими накладано солідні грошеві кари і тюрми за засмічування міста. Це дало вислід такий, що Львів, подібно як і інші великі міста в імперії, принайменше на зовні, належить до найчистіших міст у світі.

Ред. Бен заїхав з леговища в старий готель „Жоржа“, на якому великий неоновий напис — „Інтурист“. Нині „Жорж“ є тінню старого. Від ранку до пізнього вечора через готель перевальовались товпи народу, які пересувалися майже усе групами, говорячи по російськи.

Славний колись ресторан „Жоржа“ нагадує нині базар, через який проходять усі народи й раси совєтської імперії. Готелева обслуга розносить велитенські селєдці, водку й традиційний борщ.

З цілої готелевої обслуги лише одна кельнерка була полькою, яка вийшла заміж за українця, решта походила з Уфи, Оренбурга, Ташкенту чи Полтави.

Зараз після приїзду з леговища, блондинка передала п. Бена під опіку молодого чоловіка, який, почувши, що турист говорить по польськи, „зразу порішив звернутися до редактора виключно в українській мові“. Для п. Бена спочатку було тяжко зрозуміти українську мову, яка мала „так знакове звучання, а однак була незрозумілою“.

Не без причини провідник п. Бена вибрав українську мову як розговірну.

Водячи п. Бена по місті, він весь час переконував його, що 600 літ український нарід був гноблений й використовуваний поляками, на своїй власній землі й все, що створено у Львові і в цілій Західній Україні є виключно ділом українців. Цей, на думку автора, „український шовініст“ докотився так далеко, що пояснював ред. Бенові навіть історичні факти, як те, що виграна кор. Собіського під Віднем була лише тому, що не польська гусарія, а українська козацька піхота задецидувала про перемогу Собіського над турками. Під Хотинном рівнож побідили не поляки, а українські селяни.

Провідник підкреслював, що львівська округа, висунена за ред. Беном далеко на захід, є інтегральною частиною радянської України, поставивши навіть твердження, що сучасний польсько-український кордон є ще несправедливий, бо українські землі сягають аж по... Краків.

Оглядати Львів почали від Високого Замку, на якому поставлено пару залізних стовпів антен для радіостанції та телевізії, які домінують нині над містом. В алясах замкового парку підофіцери з поблизьких казарень вели вправи з рекрутами.

Після того туриста повезено на могилу Івана Франка на Личаківському кладовищі.

„Гідне пошанування це і знане в цілій Польщі „місце“ (що за брехливе ствердження автора), утримується тепер так само пестощами... як... перед війною“. Різниця лише тепер в тому, що зараз це місце сповняє ролю свого рода підміської парку, до якого місцеві та приїзні вдаються на прохід. Тут треба мабуть ред. Бенові внести корективу. Личаківське кладовище з могилою Івана Франка не тому є важливе, що його замінено в парк, а тому, що могила Івана Франка є нині місцем національної прощі, якщо не цілої України, то принайменше західної її частини.

Запримітив ред. Бен в прохожих по кладовищі повну ігнорачію до великих гробівців (при вході на цвинтар), славних польських прізвищ. Варто би поставити ред. Бенові питання, чому саме мали б сучасні львов'яни звертати увагу на ці велитенські гробниці, в яких до речі поховані Великі Поляки та рівночасно так само великі антиукраїнці. Відомо ж, що саме на Закарзонні польські офіційні чинники поліційно-комунального порядку в більшості понищили усі не то гробниці, а деревляні хрести звичайних смертників, на яких видні лише український напис.

Провідник ред. Бена обвів його навколо Франкової могили, примусив п. Бена послухати Франкову біографію і стандартну марксистську характеристику його творчості, при чому подав п. Бенові факти, як то поляки забороняли друкувати Франкові його поезії та як не визнавали взагалі української літератури (що було й фактом — А. О.). Після такої лекції провідник п. Бена завів його на могилу українського журналіста, який був справоздавцем процесу в Нюрнберзі — С. Галана, якого вбили упісти та через те піднято його до ролі совєтського національного героя.

Пан Бен в заміну за лекцію провідника про Франка, йдучи кладовищем, почав звертати увагу на низку польських пам'яткових могил. Це пригадування псувало лише настрої молодому провідникові — українцеві.

Відносини між ними покращали, коли вони опустили кладовище. Тепер п. Бена повезено чорною лімузиною поглянути на університет, політехніку, велитенські гмахи ветеринарної академії, будинок української опери, в якій п. Бен пізнав старий театр, нині прикрашений пам'ятником Леніна, який стоїть рівночасно недалеко і музею Леніна, приміщеному в колишньому музеї промисловості та торгівлі. Усе це відомі кожному старі прекрасні будівлі міста.

Помимо того, твердить п. Бен, що провідник увесь день переконував його, що Львів є наскрізь українським містом і хоча усі написи на склепах чи бюрах є виключно в українській мові, то в дійсності сучасний Львів таким не є.

Російська мова панує в установах, на пошті, в готелях.

Люди, що говорять, як пише ред. Бен, мовою Пушкіна і Лермонтова, прибули до Львова з різних кінців ССРСР, передусім тому, що мешканеві умовини й забезпечення товарами були тут далеко кращі, як в глибині Росії. Ці свіжо спечені львов'яни, говорять по російськи й уважають себе за росіян, а не за українців.

І тут же він твердить, що на базарі говорять українською мовою. Отже виходить, що українським Львовом керує московська адміністрація.

Деню про поляків

Перших два дні побуту у Львові не чув ред. Бен ані одного слова по польськи. На запит провідника, де мешкають поляки, цей відповів, що останні групи є вже на від'їзному до Польщі. На третій день бачив як до газетного кіоску, недалеко пам'ятника Міцкевича, привезено пачку варшавської „Трибуни люду” (яка з кількадечним опізненням приходить сюди). За газетою негайно витворилася довга черга людей, які вмить розхопили її.

Групки людей, читали на місці новинки й таки зараз їх коментували. Видно було, що в порівнянні з відомостями, які подає місцева українська чи російська преса, яка жис лише передруками відомостей з московської „Правди”, „Трибуна люду” є копальнею відомостей з широкого світу. В деяких групках людей з трудом читано польські слова. Це місцеві українці, які вже забули польську мову, або її вже в школах не вчили та все ж таки польська преса є для них чимсь атракційним.

Ред. Бен нав'язав на місці розмову з кількома старшими панами, останніми могоканами польського Львова. Двох з них було залізничними пенсіонерами, один був поштовець. Усі мали за собою багато літ служби, за часів ще Австро-Угорщини та потім Польщі — а тепер побирають пенсію 200-300 рублів місячно. — Чому не їдете до Польщі? — запитав їх ред. Бен. — Що ж, уродилися ми у Львові й у Львові хочемо померти — була відповідь.

Поляків було (точно рік тому, тобто 1958 року в жовтні, коли ред. Бен там був) біля 10.000 душ. Рівночасно старші, як молодші стверджують, що тепер у Львові не має жадного народностевого переслідування (про що ми могли б сказати протилежно про положення українців у Польщі — А. О.).

В місті існують лише дві польські школи — десятилітки, в яких учить разом біля 800 дітей. Ред. Бен відвідав одну із цих шкіл. Приміщена вона в порядному будинку, недалеко університету. Діти, які виходили зі школи, говорили між собою поправно по польськи. В розмові з дітьми, віком 12 років, він переконався, що усі вони належали до „Піоніра”, ходили часто на прогульки та були від часу до часу мобілізовані до праці на села. Знали вони декілька народніх польських пісень, польський національний гімн і „міжнародівку” по польськи. Але коли їх п. Бен попитав, яких пісень переважно співають, вичислили низку наголовків українських та російських.

Крім цього у Львові пережив ред. Бен й один милий вечір по-польськи.

На сцені виступав мистецький гурток зі Станевої Волі (недалеко Ніска біля Сандомира). Показано польські народні танки, пісні та кілька скечів. Симпатичний був цей аматорський гурт без ніяких до речі претенсій на щось особливе та без спеціальних талантів та помимо всього кожному сценку публіка приймала

з захопленням. Після виступів товпа оточила автобуси, які привезли артистів до Львова прямо із Ряшева через державний кордон. Видко було, що для багатьох людей — контакт з Польщею так близькою, а помимо всього далекою, був чимсь цікавим в сірості їх щоденного життя.

З католицьких костелів у Львові є чинних лише три. Це є за ред. Веном поступ, бо до недавна було відкрито лише катедру. Але протягом останнього року повернулись з заслання два старенькі польські священники і почали відправляти Богослуження в костелі „Панни Марії Сніжної” на старому ринку та в костелі „Св. Антонього” на Личакові.

Редактор Бен був одного дня в костелі на вечірні. В середині костел був гарно втриманий. Повно хоругв та перед вівтарями палилися свічі. Людей на вечірні було дуже мало, але в неділі, в костелі буває до 500 осіб.

Бароковий костел Домініканів, костел Єзуїтів та інші є замкнені, а на дверях їх висять таблички з написами, що це є архітектурні пам'ятки („забитки”) поставлені відповідного року. Назви костелів на табличках не подано. Деякі костели мають вже вибиті шиби та ушкоджені дахи. Тут чи там видко вже ремонтне риштування, але направи посуваються дуже помалу. Правдоподібно усі костели мають бути із зовні відремонтовані, але коли?

Прилягаюче до костелів забудовання, як, напр., при костелі Єзуїтів чи Домініканів, замінено на склади паперу, цементу і т. п. Перед цими будинками завжди стоять довгі черги авт-тягарівок. Частину цих будинків перебудовано на бюро чи приватні мешкання.

В противенстві до стану костелів у Львові є під сучасну пору аж 22 церкви. (Як відомо до 1939 р. було вже з каплицями не більше 14-15 церков — А. О.). Усі ці 22 церкви є чинні. Ред. Бен був на Богослуженні в Волоській церкві на Руській вулиці, якраз на праз-

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік	\$ 5.00
Передплата на півроку	\$ 2.75
Ціна окремого примірника	\$ 0.50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виводити на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

„В І С Н И К” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія
Головний редактор
І. Вовчук

ник Св. Покрови. 14 жовтня. В церкві було толочно. Більшу кількість публіки становили, пише ред. Бен, доколичні селяни (з-під Львова). Говорили вони виключно по українськи.

Кілька разів питав п. Бен людей, чи є це церква православна чи греко-католицька. Одержав відповідь, що „це одне й те саме”. Отець, який відправляв Богослужбу не мав в своїх ризах і в способі відправи, вигляду православного батюшки. Пригадував радше католицького священика.

Як видно, твердить ред. Бен, греко-католицька церква офіційно прилучена до православної, в дійсності провадить своє життя.

Тільки в трьох церквах відправляють Служби Божі священики, які прибули з глибини Росії. Костели й церкви мають багато вірних і не відчують ніяких матеріальних труднощів.

Жиди

Другою старою національністю Львова є жиди, яких 1958 року налічувалося 25-30.000 душ. Однак лише 50 родин із них є дійсними львовяками. Решта жидівської маси прибула з східної території України. Окрім цього існує ціла низка мішаних супруж. Для жидів є відкрита одна синагога, біля ринку, й в часі важливих свят збираються там товпи.

Частина сучасних жидів прибула до Львова після війни, заманена обставинами, мовляв, на цих просторах немає ще повної колективізації та через те можна би свобідніше розвивати приватну торгівлю. Інші прибули, шукаючи кращих мешканевих умов. Впроді від часу їх приходу тут зайшли під цим оглядом великі зміни та все ж таки вони потихо займаються торгівлею чи дрібним ремеслом, яке є дуже поплатним.

Розказувала п. Бенові одна полька, що її чоловік українець є кімнатним малярем і працює в дирекції залізниць. Там заробляє 800 рублів місячно, але завжди знайомостям працює в дирекції лише шість годин денно. Решту часу посвячує на працю в приватних помешканнях, де заробляє кількакратно більше.

Старався ред. Бен довідатися, яка є властиво матеріальна ситуація людей у Львові. З оповідань виходило, що середні заробітки є тут нижчі, як в Москві й Ленінграді чи других советських містах. Урядники нижчих ступенів, skleпові продавці, кельнери і т. п. не заробляють середньо більше, як 600-800 рублів місячно. Це є звичайно марні платні.

Люди шукають при тому різних побічних заробітків. Крадіжки й надужиття усякого рода в державних інституціях, торговельних установах й фабриках є постійні. Дуже розповсюдженою є торгівля валютами і золотом, в далеко більших розмірах, як в центральній Росії. На чорному ринку у Львові долар коштує 50 рублів, ц. т. в п'ять разів більше, як виносить офіційний курс для туристів. Дуже великий попит на долари постав в зв'язку з репатріацією поляків до Польщі, але правдоподібно що й населення зберігає гроші в долярах.

Живнестеве забезпечення Львова є краще, ніж в містах цієї самої величини, в самій Росії. В останньому році не було ніяких труднощів з м'ясом. Лише літом були черги за цукром в період роблення мармоляди

й повил і тоді продавано по пів кілограма цукру на особу. (В найбагатішій країні цукру на цілу Європу цукор виділяється населенню на порції!! — О. А.).

Торговельний ринок у Львові видавався ред. Бенові набагато багатший, ніж в... Москві. Особливо звертала увагу велика кількість ярин, овочів, м'яса. Правдоподібно низка продавців на торзі тільки позірно займається продажно колгоспних продуктів, в дійсності є це тайна приватна торгівля.

З ДІЯЛЬНОСТІ ООЧСУ ЗА ВЕРЕСЕНЬ

Усі Відділи ООЧСУ та ОВФ взяли активну участь в демонстраціях оборони української державної волі, ініціюючи їх. Відбулися вони по цілій країні під час гостювання Хрущова. За дотеперішніми відомостями, в демонстраціях взяли участь масово українці в таких містах: Нью Йорк, Ньюарк, Чикаго, Дітройт, Вофало, Рочестер, Вінгемтон, Сиракузи, Філадельфію, Пітсбург, Нью Гейвен, Гартфорд, Пасейк і Перт Амбой. В менших осередках Відділи відбули протестаційні збори, разом з українським громадянством. Під час демонстрацій розповсюджено сто тисяч звернень ОВФ англійською мовою „До тих, кому дорога свобода!” З різних кінців країни надходять відгуки на ці звернення; в них висловлюється признання і підтримку.

Голова ГУ ООЧСУ, І. Вовчук, склав свої зізнання в Комісії Протиамериканської діяльності про політику Хрущова на Україні від Другої Світової Війни і до нині. Зізнання подавали: П. Павлович, М. Приходько з Канади, Г. Костюк, М. Лебідь та Ю. Дивнич.

Свідчення українців будуть вміщені у виданні Конгресової Комісії.

З НОВИХ ВИДАНЬ

Ю. Лавріненко — Розстріляне відродження, Антологія 1917—1933. Поезія, проза, драма, есей. Видавництво „Культура” в Парижі, 1959 р. Стор. 980.

Проф. Степан Килимник — Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Том II, весняний цикл. Фундатори видання: меценат М. Козак, українець-патріот адв. Теодор Гуменюк та п. Мирон Сурмач. Вінніпег, 1959, Стор. 256.

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

Піврічні конференції ОВФ відбудуться 17 і 18 жовтня в Нью Йорку, а 24—25 жовтня — в Клівленді. В конференціях обов'язково беруть участь голови Відділів і Осередків та Станиць організацій ОВФ, по змозі члени Управ. На порядку денному намічено такі питання:

1. Суспільно-політична дійсність і діяльність ОВФ в ній,
2. Молодь і батьки,
3. Звіти про працю низових клітин,
4. Господарсько-фінансові справи,
5. Різне.

Конференції почнуться 17 і 24 жовтня о 12-ій годині дня. В Нью Йорку — в Будинку ОВФ (315 Е. 10 бул.), а в Клівленді — в Будинку СУМА (2190 Професор Ст.).